

LINÓNGI YA MOSENZELI

EYEBISAKA BOKONZI YA YEHOVA

MASOLO YA BOYEKOLI

**29 SANZA YA ZOMI NA
MIBALE-4 SANZA YA YAMBO**

**Lisekwa ya Yesu
—Ndimbola na yango
mpo na biso**

LOKASA 3 • NZEMBO: 5, 60

5-11 SANZA YA YAMBO

**Ntina oyo tosengeli
kozala basantu**

LOKASA 8 • NZEMBO: 119, 17

12-18 SANZA YA YAMBO

**Tosengeli kozala
basantu na etamboli
na biso mobimba**

LOKASA 13 • NZEMBO:
65, 106

19-25 SANZA YA YAMBO

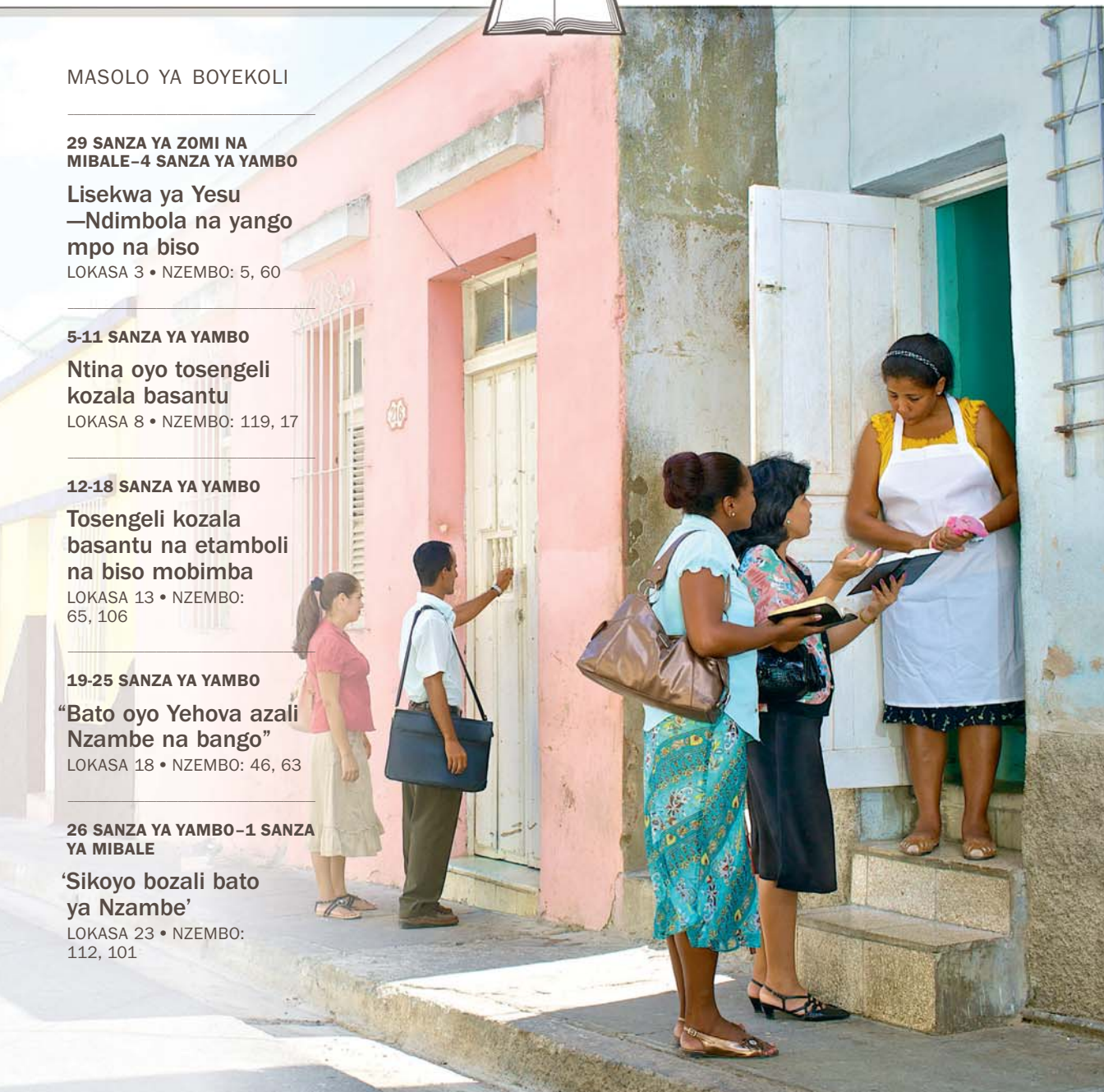
**“Bato oyo Yehova azali
Nzambe na bango”**

LOKASA 18 • NZEMBO: 46, 63

**26 SANZA YA YAMBO-1 SANZA
YA MIBALE**

**‘Sikoyo bozali bato
ya Nzambe’**

LOKASA 23 • NZEMBO:
112, 101

CUBA

EZIPELI: Basakoli ya Bokonzi bazali kosakola na engumba Santiago de Cuba, engumba ya mibale ya monene ya esanga yango oyo eyebaná mpo na miziki mpe mabina ya mboka

MOTÁNGO YA BATO

11 163 934

BASAKOLI

96 206

BABONGISI-NZELA YA SANZA NA SANZA

9 040

270 Basakoli ya bababa bazali kosalela elobeli ya bajeste ya Cuba

MASOLO YA BOYEKOLI

■ Lisekwa ya Yesu—Ndimbola na yango mpo na biso

Luká koyeba ntina oyo tokoki kondimisama ete Yesu asekwaki mpe azali na bomoi. Lisolo oyo emonisi mpe ndenge lisekwa ya Kristo mpe kozwa bomoi ezangi kufa na likoló esengeli kome-mela biso mpe mosala na biso ya basakoli ya Bokonzi mato-mba.

■ Ntina oyo tosengeli kozala basantu

■ Tosengeli kozala basantu na etamboli na biso mobimba

Masolo oyo euti mingi na mokanda ya Balevi, emonisi ntina oyo Yehova asengaka bato na ye bázala basantu mpe ndenge tokoki komonisa ezaleli yango. Tokomona mpe balolenge oyo tose-ngeli komimonisa basantu na etamboli na biso mobimba.

■ “Bato oyo Yehova azali Nzambe na bango”

■ ‘Sikoyo bozali bato ya Nzambe’

Bato mosusu oyo toyekolaka na bango Biblia bazalaka na mokakatano ya kondima ete Yehova azali na ebongiseli kaka moko awa na mabele. Bakanisaka ete soki ozali sembo Nzambe akosepela na yo ata soki ozali na lingomba nini. Masolo oyo ekomonisa ntina ya koyeba bato ya Nzambe mpe kosalela Yehova elongo na bango.

MASOLO MOSUSU

28 Mituna ya Batángi

31 Basuvenire ya makambo eleká

Lisekwa ya Yesu

Ndimbola na yango mpo na biso

“Alamuki.”—MAT. 28:6.

MIKOLO moke nsima ya liwa ya Yesu, ntoma Petro akutanaki na etuluku moko ya bato ya mabe mpenza mpe ya nkanza. Ezalaki bakonzi ya mangomba ya Bayuda, baoyo basalaki mwango mabe mpo na koboma Yesu. Bato yango balingaki koyeba likambo moko. Ntoma Petro abikisaki moto moko oyo azalaki motengumi banda kobotama na ye, mpe balingaki koyeba soki na nguya to nkombo nini ntoma Petro asali likambo yango. Na mpiko nyonso, ayanolaki bango ete: “Na nkombo ya Yesu Kristo Monazarete, oyo bino bobakaki na nzete kasi oyo Nzambe alamwisaki uta na bakufi, na nzela na ye nde mobali oyo atele-mi awa liboso na bino na nzoto malamuni.”—Mis. 4:5-10.

² Liboso, mpo na nsomo, ntoma Petro awanganaki Yesu mbala misato. (Mrk. 14:66-72) Nini epesaki ye mpiko ntango akomaki liboso ya bakonzi ya mangomba? Elimo santu esalisaki ye mingi, mpe andimisamaki ete Yesu asekwaki. Nini endimisaki ntoma Petro ete Yesu azali na bomoi? Mpo na nini biso mpe tokoki kozala na kondima lokola oyo wana?

³ Likanisi ete bato oyo bakufá bakozonga lisusu na bomoi ezalaki mopaya te epai ya bantoma ya Yesu; bato basekwaki

1, 2. (a) Bakonzi mosusu ya mangomba balingaki koyeba likambo nini, ntoma Petro asalaki nini? (Talá elilingi ya ebandeli.) (b) Nini epesaki ntoma Petro mpiko na ntango wana?

3, 4. (a) Bato nini basekwaki liboso ete bantoma ya Yesu bábotama? (b) Bato nini Yesu asekwisaki?

OKOKI KOLIMBOLA?

Na nini lisekwa ya Yesu ekeseni na misusu oyo esalemaki liboso?

Elembeteli nini tozali na yango oyo emonisi ete Yesu asekwaki mpe azali lelo na bomoi?

Lisekwa ya Yesu ezali na ndimbola nini mpo na yo?

liboso ete bango bábotama. Bayebaki ete Nzambe apesaki mosakoli Eliya mpe Elisha nguya ya kosala makamwisi ya ndenge wana. (1 Bak. 17:17-24; 2 Bak. 4:32-37) Moto moko kutu azongaki na bomoi ntango kaka batyaki ye na nkunda mpe atutaki mikuwa ya Elisha. (2 Bak. 13:20, 21) Bakristo ya siekle ya liboso bandimaki masolo wana ya Biblia, ndenge biso mpe tondimaka ete Liloba ya Nzambe ezali solo.

⁴ Na ntembe te, biso nyonso tosepelaki ntango totángaki masolo ya bato oyo Yesu asekwisaki. Ntango azongisaki na bomoi mwana kaka moko ya mobali ya mwasi moko oyo mobali akufá, emonani mpenza ete mwasi yango atikalaki monoko polele. (Luka 7:11-15) Mokolo mosusu, Yesu asekwisaki mwana moko ya mwasi ya mbula 12. Baboti ya mwana mwasi yango bazalaki na mawa makasi. Kanisá na esengo oyo baboti wana bazalaki na yango ntango mwana na bango azongaki na bomoi mpe ndenge bazalaki koka-mwa! (Luka 8:49-56) Mpe bato oyo bazalaki wana, basepelaki makasi mpenza ntango bamonaki Lazare abimi na nkunda na bomoi mpe azali na nzoto malamumu!—Yoa. 11:38-44.

NTINA OYO LISEKWA YA YESU EKOKANI NA MOSUSU TE

⁵ Bantoma bayebaki ete lisekwa ya Yesu ekesanaki na misusu oyo esalemaki liboso. Bato oyo basekwaki liboso, bazingaki na nzoto ya mosuni mpe na nsima, bakufaki lisusu. Yesu asekwaki na nzoto ya elimo, nzoto oyo esengeli kopola te. **(Tángá Misala 13:34.)** Ntoma Petro akomaki ete Yesu “abomamaki na nzoto, kasi azongisamaki na bomoi na elimo.” Kutu, “azali na loboko ya mobali ya Nzambe, mpo akendaki na likoló; mpe baanzelu ná bakonzi ná nguya nyonso batyamaki na nse ya bokonzi na ye.” (1 Pe. 3:18-22)

5. Na nini lisekwa ya Yesu ekeseni na misusu oyo esalemaki liboso?

Lisekwa ya bato mosusu ezalaki likamwisi, kasi oyo ya Yesu eleki mosika mpenza.

⁶ Lisekwa ya Yesu ebendaki mpenza likebi ya bayekoli na ye. Atikalaki te na kati ya bakufi ndenge banguna na ye bazalaki kokanisa. Yesu azalaki na bomoi lokola ekelamu ya elimo ya nguya oyo moto akoki kosala mabe te. Lisekwa na ye emonisaki ete azali Mwana ya Nzambe, koyeba likambo yango esalisaki bayekoli ya Yesu mpo bátikala na mawa mingi te kasi bákóma na esengo mingi. Na yango, balongolaki kobanga mpe bakómaki na mpi-ko. Lisekwa ya Yesu ezalaki likambo ya ntina na mokano ya Yehova mpe na nsango malamumu oyo bayekoli yango bazalaki kosakola na molende mpe bipai nyonso.

⁷ Bisó basaleli ya Yehova toyebi malamumu mpenza ete Yesu asukaki te kaka kozala moto monene. Kasi toyebi ete lelo oyo azali na bomoi mpe azali kotambwisa mosala oyo etaleli moto nyonso awa na mabele. Lokola azali Mokonzi ya Bokonzi ya Nzambe kuna na likoló, mosika te Yesu Kristo akolongola mabe nyonso na mabele mpe akokómisa yango paradiso epai bato bakozala na bomoi libela na libela. (Luka 23:43) Makambo oyo nyonso ekosalema mpo Yesu asekwaki. Kasi, bilembeteli nini tozali na yango oyo ezali kotinda biso tóndima ete Yesu asekwaki? Lisusu, lisekwa na ye ezali na ndimbola nini mpo na biso?

YEHOVA AMONISI NGUYA NA YE LIKOLÓ NA LIWA

⁸ Nsima ya kobomama ya Yesu, banganga-nzambe bakonzi mpe Bafarisai bayaki epai ya Pilate mpe balobaki ete: “Tata, tokanisi lisusu ete, ntango mokosi

6. Lisekwa ya Yesu esalaki bayekoli na ye nini?

7. Yesu azali kosala nini sikoyo, mpe yango ebimisi mituna nini?

8, 9. (a) Mpo na nini bakonzi ya mangomba ya Bayuda basengaki ete lilita ya Yesu ekengelama? (b) Likambo nini emonanaki ntango basi bakómaki na lilita?

wana azalaki na bomoi alobaki: ‘Nako-sekwa nsima ya mikolo misato.’ Yango wana, pesá mitindo ete bábatela lilita tii na mokolo ya misato, noki bayekoli na ye báya koyiba ye mpe báloba na bato ete: ‘Alamuki uta na bakufi!’ mpe bokosi ya mbala oyo ekozala mabe mingi koleka oyo ya liboso.” Pilate alobaki na bango ete: “Bozali na bakengeli. Bókende kobatela yango ndenge boyebi.” Basalaki mpe kaka bongo.—Mat. 27:62-66.

⁹ Batyaki nzoto ya Yesu na nkunda oyo batimolaki na kati ya libanga moko monene mpe bazipaki yango na libanga mosusu ya monene. Wana nde esika oyo bakonzi ya mangomba ya Bayuda balingaki ete Yesu atikala motako to libela, kozanga bomoi na nkunda yango. Kasi likanisi ya Yehova ekesanaki mpenza na oyo ya bango. Ntango Maria Magadalena mpe Maria mosusu bayaki na nkunda yango mokolo ya misato, bakutaki libanga oyo batyaki na porte ya lilita elongwe, mpe anzelu moko afandi likoló na yango. Anzelu asengaki na basi wana ete bátala na kati mpe bámona ete moto azali te na kati ya lilita. Anzelu alobaki ete: “Azali awa te, mpo alamuki.” (Mat. 28:1-6) Yesu asekwaki!

¹⁰ Makambo oyo esalemaki mikolo 40 oyo elandaki, emonisaki polele ete Yesu asekwaki. Mpo na komonisa na mokuse ete Yesu asekwaki, ntoma Paulo akomelaki Bakorinti ete: “Moko ya makambo ya libosoliboso oyo napesaki bino ezalaki oyo ngai moko mpe nazwaki: ete Kristo akufaki mpo na masumu na biso na kotalela Makomami; mpe ete akundamaki, εε, ete alamukaki na mokolo ya misato na kotalela Makomami; mpe ete abimelaki Kefa, mpe na nsima bantoma zomi na mibale. Na nsima na yango, abimelaki bandeko koleka nkama mitano (500) na mbala moko, oyo mingi na bango bazali tii siko-yo, kasi bamosusu balalá na kati ya liwa.

10. Elembeteli nini ntoma Paulo apesaki mpo na komonisa ete Yesu asekwaki?

Na nsima na yango abimelaki Yakobo, mpe na nsima bantoma nyonso; kasi na nsuka mpenza abimelaki mpe ngai loko-la nde epai ya mwana oyo abotami matsombe.”—1 Ko. 15:3-8.

NTINA OYO TOYEBI ETE YESU ASEKWAKI

¹¹ Ntina ya liboso oyo toyebi ete Yesu asekwaki ezali mpo ete lisekwa na ye esalemaki “na kotalela Makomami.” Liloba ya Nzambe elobelaki lisekwa yango. Na ndakisa, Davidi akomaki ete mokonzi oyo Nzambe aponi to ‘moto na ye ya sembo’ akotikala te na nkunda. (**Tángá Nzembo 16:10.**) Na mokolo ya Pantekote ya mobu 33 T.B., ntoma Petro asalelaki verse wana ya esakweli mpo na Yesu, mpe alobaki boye: “[Davidi] amonaki liboso mpe alobaki mpo na lisekwa ya Kristo, ete asundolamaki na kati ya Nkunda te mpe nzoto na ye epolaki te.”—Mis. 2:23-27, 31.

¹² Ntina ya mibale oyo toyebi ete Yesu asekwaki ezali ete tozali na litatoli ya bato mingi mpo na likambo yango. Nsima ya mikolo 40, Yesu, oyo asekwaki, amonanaki na bayekoli na ye na elanga, epai nkunda ezalaki, na nzela ya Emause mpe bisika mosusu. (Luka 24:13-15) Na mabaku yango, asololaki na bato, na kati na bango tokoki kotánga ntoma Petro mpe ná bituluku ya bato. Kutu, na libaku moko, Yesu amonanaki na bato koleka 500! Soki bato ebele bapesi litatoli, esengeli kotyela yango motema mpenza.

¹³ Ntina ya misato oyo toyebi ete Yesu asekwaki ezali molende oyo bayekoli na ye bamonisaki mpo na kosakola yango. Molende oyo bamonisaki mpo na kosakola ete Kristo asekwaki, ememelaki bango minyoko, bampasi mpe liwa. Soki Yesu asekwaka te, mpe soki likambo yango

11. Mpo na nini tokoki koloba ete lisekwa ya Yesu esalemaki “na kotalela Makomami”?

12. Banani bamonaki Yesu nsima ya lisekwa na ye?

13. Ndenge nini molende ya bayekoli emonisa-ki ete bandimisamaki ete Yesu asekwaki?

ezalaka likambo ya lokuta, mpo na nini ntoma Petro akokaki kotya bomoi na ye na likama mpo na kosakwela bakonzi ya mangomba lisekwa ya Kristo, bato oyo bayinaki Yesu mpe basalaki mwango mpo na koboma ye? Ntoma Petro ná bayekoli mosusu basalaki bongo mpo bandidimisamaki ete Yesu azalaki na bomoi mpe ete azalaki kotambwisa mosala oyo Nzambe alingaki ete esalema. Lisusu, lisekwa ya Yesu endimisaki bayekoli na ye ete bango mpe bakosekwa. Na ndakisa, Stefano akufaki na elikya ete lisekwa ya bakufi ekozala.—Mis. 7:55-60.

14 Ntina ya minei oyo toyebi ete Yesu asekwaki ezali ete tozali na elembeteli ete azali sikoyo koyangela lokola mokonzi mpe kosala lokola mokonzi ya lisangá ya bokristo. Mpo na ntina oyo, lisangá ya solo ya bokristo ezali se kokende liboso. Likambo ya boye elingaki mpenza nde kosalema soki Yesu asekwaka te? Lisusu, tolingaki mbala mosusu te koyoka nsango na ye soki asekwaka te. Kasi tozali mpenza na bantina ya kondima ete Yesu asekwá mpe azali sikoyo kokamba to kotambwisa biso wana tozali kosakola nsango malamumu tii na esika eleki mosika na mabele.

LISEKWA YA YESU EZALI NA NDIMBOLI NINI MPO NA BISO?

15 Lisekwa ya Yesu epesaka biso mpiko ya kosakola. Na boumeli ya mbula 2000, banguna ya Nzambe basaleli lolenge nyonso ya bibundeli lokola lipengwi, kotyola, bato ya mobulu, bipekiseli, minyoko mpo mosala ya kosakola nsango malamumu esalema te. Kasi, eloko moko te, to 'ebundeli moko te oyo esalemi mpo na kobunda na biso' ekati mosala na biso ya kosakola mpe ya kokómisa bato bayekoli. (Yis. 54:17) Tobangaka te bato oyo Satana asalelaka. Yesu azali elongo na biso, azali

kosunga biso, ndenge kaka alakaki. (Mat. 28:20) Tozali mpenza na bantina ebele oyo tosengeli kobanga te, mpe ata soki banguna na biso basali nyonso, bakokanga biso monoko te!

16 Lisekwa ya Yesu elongisaka makambo nyonso oyo ateyaki. Ntoma Paulo akomaki ete soki Kristo alamukaka te na kati ya bakufi, kondima ya bakristo mpe mosala ya kosakola elingaki kozala na ntina te. Moto moko oyo alimbolaka maloba ya Biblia akomaki boye: "Soki Kristo asekwaka te, . . . bakristo balingaki kotosama mabe mpenza, mpe balingaki komemama na lokuta moko monene." Soki lisekwa ya Yesu ezalaka te, masolo ya Baevanzile elingaki kokóma kaka lisolo moko ya mawa ya moto moko ya malamumu mpe ya bwanya oyo abomamaki na banguna na ye. Kasi Yesu asekwaki, amonisaki bosolo ya makambo nyonso oyo ateyaki, ná mpe oyo alobaki mpo na mikolo ezali koya.—**Tángá 1 Bakorinti 15:14, 15, 20.**

17 Yesu alobaki ete: "Ngai nazali lisekwa mpe bomoi. Moto oyo azali kondimela ngai, ata soki akufi, akozonga na bomoi." (Yoa. 11:25) Ata ndenge nini, maloba oyo ya Yesu ekokokisama mpenza mpenza. Yehova apesi Yesu nguya ya kozongisa na bomoi baoyo bakosekwa mpo na bomoi na likoló mpe bamiliare ya bato oyo bakosekwa mpo na kozala na bomoi libela na libela awa na mabele. Mbeka ya kolongola masumu oyo Yesu apesaki mpe lisekwa na ye emonisi ete liwa ekozala lisusu te. Koyeba likambo yango ezali te kopesa yo makasi ya koyika mpiko na minyoko ya lolenge nyonso ata kutu kondima na mpiko nyonso kokufa?

18 Lisekwa ya Yesu ezali kondimisa biso ete bato oyo bakofanda awa na ma-

14. Mpo na nini ondimaka ete Yesu asekwá?

15. Mpo na nini lisekwa ya Yesu epesaka biso mpiko ya kosakola?

16, 17. (a) Ndenge nini lisekwa elongisaka makambo nyonso oyo Yesu ateyaki? (b) Na kotalela Yoane 11:25, nguya nini Nzambe apesi Yesu?

18. Lisekwa ya Yesu epesi ndanga na likambo nini?

Lisekwa ya Yesu epesaka
biso mpiko ya kosakola
(Talá paragafe 15)

bele bakosambisama na kotalela mitinda ya Yehova ya bolingo. Ntango asololaki na etuluku moko ya mibali mpe basi na Atene ya kala, ntoma Paulo alobaki ete: “[Nzambe] atye mokolo moko oyo akani kosambisa na boyengebene mabele oyo bato bafandi na nzela ya moto moko oyo ye aponi, mpe apesi bato nyonso ndanga ndenge asekwiye ye uta na bakufi.” (Mis. 17:31) Ya solo, Yesu azali mosambisi oyo Nzambe atye, mpe tokoki kozala na elikya ete akosambisa na boyengebene mpe na bolingo.—**Tángá Yisaya 11:2-4.**

¹⁹ Kondima lisekwa ya Yesu etindaka biso tósala mokano ya Nzambe. Soki Yesu apesaka bomoi na ye mbeka te mpe asekwa te, tolingaki kotikala kaka na etumbu ya lisumu mpe liwa. (Rom. 5:12; 6:23) Soki Yesu asekwa te, tokokaki koloba: “Tólya mpe tómela, mpo lobi tokokufa.” (1 Ko. 15:32) Kasi, totyaka makanisi na biso nyonso te na bomoi ya bisengo. Na esika ya kosala bongo, tosepelaka mingi na elikya ya lisekwa mpe tozali mpenza na bantina ya kolanda litambwisi ya Yehova na makambo nyonso.

²⁰ Lisekwa ya Kristo ezali komonisa polele bonene ya Yehova, oyo “akóma-ka moto oyo apesaka mbano na bao-

yo bazali koluka ye na mposa makasi.” (Ebr. 11:6) Yehova asalelaki mpenza nguya mpe bwanya mpo na kosekwiye Yesu mpo na bomoi oyo ekufaka te na likoló! Lisusu, Nzambe amonisaki likoki oyo azali na yango ya kokokisa bilaka na ye nyonso. Na kati ya bilaka yango, tokoki mpe kotángá esakweli oyo elobelaki “momboto” oyo akosala mosala ya ntina mingi mpo na kosilisa ntembe oyo etali boyangeli ya molóngó mobimba. Mpo elaka yango ekokisama, esengelaki Yesu akufa mpe asekwa.—Eba. 3:15.

²¹ Ozali na botóndi te epai ya Yehova, oyo apesi biso elikya oyo ya solosolo ya lisekwa? Makomami epesi elikya oyo: “Talá! Hema ya Nzambe ezali esika moko na bato, mpe akofanda na bango mpe bakozala bato na ye. Mpe Nzambe ye moko akozala na bango. Mpe akopangwi- sa mpisoli nyonso na miso na bango, mpe liwa ekozala lisusu te, ná lilaka ná koga- nga ná mpasi ekozala lisusu mpe te. Ma- kambo ya kala eleki.” Elikya wana kitoko epesamaki mpe epai ya Yoane, ntoma moko ya sembo, mpe Yehova ayebisaki ye ete: “Komá, mpo maloba oyo ezali sembo mpe solo.” Ntoma Yoane azwaki emona- neli yango epai ya nani? Yesu Kristo, oyo asekwa nde apesaki ye yango.—Em. 1:1; 21:3-5.

19. Lisekwa ya Yesu etindaka biso na nini?

20. Ndenge nini lisekwa ya Yesu emonisaka bonene ya Nzambe?

21. Elikya ya lisekwa ezali na ndimbola nini mpo na yo?

Ntina oyo tosengeli kozala basantu

“Bosengeli kozala basantu.”—LEV. 11:45.

OKOPESA EYANO NINI?

Mpo na nini kopetolama ya Arona ná bana na ye ezali na ndimbola monene mpo na basaleli nyonso ya Yehova?

Ndenge nini botosi na biso ezali na boyokani ná kozala mosantu?

Ndenge nini tosengeli kotalela mobeko ya Yehova na likambo etali makila?

MOKANDA ya Balevi elobeli mingi liloba bosantu koleka mikanda mosusu nyonso ya Biblia. Lokola ezaleli yango esengami mpenza mpo na basambeli nyonso ya solo ya Yehova, koyeba mpe kosepela na mokanda ya Balevi ekosalisa mpo tózala basantu.

² Mokanda ya Balevi ekomamaki na mosakoli Moize, mpe ezali na kati ya “Makomami nyonso” oyo ezali na litomba mpo na koteya. (2 Tim. 3:16) Tokoki kokuta nkombo Yehova mbala soki zomi na mokapo mokomoko ya mokanda yango. Kokanga ntina ya mokanda ya Balevi ekopesa biso makasi tóboya kosala eloko nyonso oyo ekobwaka nsɔni na nkombo ya Nzambe. (Lev. 22:32) Ndenge mokanda yango esaleli mingi maloba “Ngai Yehova” esengeli kotinda biso tóbosanaka te kotosa Nzambe. Na lisolo oyo mpe oyo ekolanda, tokomona mwa makambo kitoko oyo ezali na mokanda ya Balevi, likabo oyo Nzambe apesi mpo esalisa biso tózala basantu na losambo na ye.

TOSENGELI MPENZA KOZALA BASANTU

³ **Tángá Balevi 8:5, 6.** Yehova aponaki Arona mpo azala nganga-nzambe monene na Yisraele, mpe bana na ye bázala banganga-nzambe ya ekólo. Arona azali elilingi ya Yesu Kristo

1. Ndenge nini mokanda ya Balevi ekoki kosalisa biso?
2. Mwa makambo nini ezali na mokanda ya Balevi?
- 3, 4. Bopeto ya Arona mpe bana na ye ezali elilingi ya nini? (Talá elilingi ya ebandeli.)

mpe bana na ye bazali elilingi ya bayekoli ya Yesu oyo batyami mafuta na elimo. Kasi, kopetolama ya Arona ezali mpe elilingi ya kopetolama ya Yesu? Te, mpo Yesu azalaki mosumuki te mpe “na litono te,” na ndenge yango azalaki te na mposa ya kopetolama. (Ebr. 7:26; 9:14) Kasi, bopeto ya Arona ezalaki kolakisa bopeto mpe boyengebene ya Yesu. Bongo bopeto ya bana ya Arona ezalaki elilingi ya nini?

⁴ Bopeto ya bana ya Arona ezalaki elilingi ya bopeto ya baoyo baponamaki mpo na kozala banganga-nzambe na likoló. Batisimo ya baoyo batyami mafuta na elimo ezali na boyokani na bopeto wana ya bana ya Arona? Te, mpo batisimo elongolaka masumu te, kasi emonisaka ete moto amipesi mobimba epai ya Yehova Nzambe. Kopetolama ya baoyo batyami mafuta na elimo esalemaka “na nzela ya liloba,” mpe yango esengaka ete básalela na motema mobimba mateya ya Kristo na bomoi na bango. (Ef. 5:25-27) Na ndenge yango, basantisami mpe bakómi peto. Kasi tokoloba nini mpo na “bampate mosusu”?—Yoa. 10:16.

⁵ Bana ya Arona bazalaki te elilingi ya “ebele mpenza ya bato” ya bampate mosusu ya Yesu. (Em. 7:9) Na yango, tokoki koloba ete bato wana oyo babatisami, basantisami mpe bapetolami na nzela ya liloba ya Nzambe? Ee, ezali bongolo! Ntango baoyo bazali na elikya ya bomoi awa na mabele batángaka oyo Biblia elobi mpo na litomba oyo makila oyo Yesu asopaki ekomema, bandimaka maloba yango mpe basalaka “mosala mosantu butu moi.” (Em. 7:13-15) Ndenge baoyo batyami mafuta na elimo mpe bampate mosusu bazali komonisa “etamboli malamú,” yango ezali komonisa polele ete bazali kokoba komipetola. (1 Pe. 2:12) Yehova azali mpenza kosepela ntango azali komona ete bopeto mpe bomoko ezali kati na bakristo oyo batyami mafuta na elimo mpe bampate mosusu, mpo bazali koyoka mpe kolanda na

5. Mpo na nini tokoki koloba ete bampate mosusu bapetolami na nzela ya Liloba ya Nzambe?

bosembo nyonso Yesu, mobateli na bango ya mpate!

⁶ Lisengami oyo epesamaki ete banganga-nzambe ya Yisraele bázala peto na nzoto ezali na ndimbola monene mpo na basaleli ya Yehova ya mikolo na biso. Bato oyo toyekolaka na bango Biblia bamonaka mbala mingi ete bisika na biso ya losambo mpe bilamba na biso ezalaka peto mpe tolataka malamú. Kutu, bopeto ya banganga-nzambe esalisaka biso tóyeba ete moto nyonso oyo azali komata na ngomba ya Yehova oyo etombwani mpo na kosambela ye asengeli kozala na ‘motema ya peto.’ (**Tángá Nzembo 24:3, 4**; Yis. 2:2, 3.) Mpo na kosalela Nzambe mosala mosantu, tosengeli kozala peto na makanisi mpe na motema, ezala mpe na nzoto. Yango esengaka ete tomitalelaka mbala na mbala, mpe na nsima bato mosusu bakoki kosala bambongwana oyo esengeli mpenza mpo ete bázala basantu. (2 Ko. 13:5) Na ndakisa, ndeko oyo azwá batisimo mpe amipesi na kotala pornografi asengeli komituna boye, ‘Nazali mpenza komimonisa peto?’ Mpe asengeli koluka lisalisi mpo atika ezaleli wana ya mabe.—Yak. 5:14.

MONISÁKÁ BOTOSI MPO OZALA MOSANTU

⁷ Ntango bonganga-nzambe ya Yisraele etyamaki, batyaki makila ya mpate-mobali na litoi ya mobali, mosapi monene ya loboko ya mobali mpe mosapi monene ya lokolo ya mobali ya nganga-nzambe monene Arona mpe bana na ye. (**Tángá Balevi 8:22-24.**) Kosalela makila ndenge wana emonisaki ete banganga-nzambe bakosala oyo esengeli na botosi nyonso mpo na kokokisa mikumba na bango. Ndenge moko, Nganga-nzambe monene Yesu atikeli bakristo oyo batyami mafuta na elimo mpe bampate mosusu ndakisa moko kitoko ya kolanda. Amesanisaki litoi na ye mpo

6. Lolenge nini ya komitalela ekoki kosalisa biso?

7. Na kotalela Balevi 8:22-24, ndakisa nini Yesu atiká?

na koyoka litambwisi ya Nzambe. Yesu azalaki kosalela maboko na ye mpo na kokokisa mokano ya Yehova, mpe ata mbala moko te makolo na ye elongwaki na nzela ya bosantu.—Yoa. 4:31-34.

⁸ Bakristo oyo batyami mafuta na elimo mpe bampate mosusu ya Yesu basengeli kolanda etamboli ya bosembo ya nganganzambe na bango monene. Na botosi nyonso, basambeli nyonso ya Yehova basengeli kolanda malako oyo ezali na Liloba ya Nzambe mpe na ndenge yango bakoyokisa elimo santu ya Nzambe mawa te. (Ef. 4:30) Basengeli 'kosembola banzela ya makolo na bango.'—Ebr. 12:13.

⁹ Tóyoka maloba ya kosimba motema ya bandeko misato oyo bazali na elikya ya bomoi awa na mabele mpe oyo basali esika moko ná bandeko ya Lisangani ya Mikóló-Bakambi. Ya liboso alobi boye: "Atako ezali libaku moko ya ntina mingi kosala esika moko ná bakristo oyo batyami mafuta na elimo, kasi kozala na bango elongo emonisi na bantango mosusu ete bandeko yango bazali bato ya kozanga kokoka. Nzokande, mokano na ngai na boumeli ya bambula nyonso wana ezalaki ya kotosa baoyo bazali kokamba." Ndeko ya mibale alobi boye: "Mokapo lokola 2 Bakorinti 10:5, oyo elobeli 'kotosa Kristo,' esalisaki ngai natosa mpe nasala na bomoko elongo na baoyo bazali kokamba. Yango elingi koloba kotosa na motema." Ndeko ya misato alobaki boye: "Kolinga oyo Yehova alingaka mpe koyina oyo ayinaka, kokoba koluka litambwisi na ye mpe kosala oyo esepelelisaka ye, elimboli kotosa ebongiseli na ye mpe baoyo azali kosalela mpo mokano na ye mpo na mabele ekende liboso." Ndeko yango ayekolaki ete ndeko Nathan Knorr, oyo akómaki na Lisangani ya

8. Basambeli nyonso ya Yehova basengeli kosala nini?

9. Makambo nini bandeko misato oyo basalaki elongo na bandeko ya Lisangani ya Mikóló-Bakambi balobi, mpe ndenge nini maloba na bango ekoki kosalisa yo okoba kozala mosantu?

Mikóló-Bakambi, andimaki mbala moko makanisi ya lisolo "Kobotama ya ekólo," oyo ebimaki na *Linóngi ya Mosenzeli* ya 1925 (na Lingelesi), atako bato mosusu batyelaki yango ntembe. Botosi ya ndenge wana ekamwisaki mpenza ndeko oyo. Kankanisa na mozindo na maloba oyo bandeko misato oyo touti kolobela bamonisi, ekosalisa yo otosaka mpo ozala mosantu.

TÓMONISA BOSANTU NA MOBEKO YA NZAMBE OYO ETALI MAKILA

¹⁰ **Tángá Balevi 17:10.** Yehova apesaki Bayisraele mobeko ete bálya te "lolenge nyonso ya makila." Koboya makila ya nyama to moto, ezali etinda oyo mokristo mpe asengeli kotosa. (Mis. 15:28, 29) Koyeba ete Nzambe akoki 'kotemela mpenza biso' mpe kolongola biso na lisangá na ye, elengisaka biso mpenza. Tolingaka ye mpe tozali na mposa ya kotosa ye. Ata ntango tokutani na likambo moko oyo etye bomoi na biso na likama, tosengeli kozala na ekateli ya kolanda te makambo oyo bato bayebi Yehova te to balingaka te kotosa ye bazali kosenga tósala. Ya solo, toyebaka ete soki toboyi makila, bato bakotyola biso, kasi tomonaka malamú tótosa Nzambe. (Yuda 17, 18) Na likambo etali makila, nini ekoki kopesa biso makasi mpo 'tózwa ekateli makasi' ya koboya kolya makila to koboya kozongisa makila?—Mib. 12:23.

¹¹ Ndenge nganga-nzambe monene na Yisraele ya kala azalaki kosalela makila ya nyama mbula na mbula na mokolo ya kozipa masumu, esalisaka biso tóyeba likanisi ya Nzambe na likambo etali makila. Makila ezalaki kosalelamba kaka mpo na likambo moko ya ntina mingi. Ezalaki mpo na kozipa masumu ya bato oyo bazalaki koluka bolimbisi epai ya Yehova. Bazalaki komwangisa makila ya ngombe-mobali mpe ya ntaba likoló mpe liboso ya sandu-

10. Mpo na nini ezali na ntina mingi ete tótosa mobeko ya Nzambe na likambo etali makila?

11. Mpo na nini tokoki koloba ete mokolo ya kozipa masumu oyo bazalaki kosala mbula na mbula ezalaki te molulu ya maseki?

Ozali na ekateli ya kotosa
mobeko ya Yehova na
likambo etali makila?
(Talá paragrafe 14, 15)

ku ya kondimana. (Lev. 16:14, 15, 19) Likambo yango ezalaki kopesa nzela ete Yehova alimbisa masumu ya Bayisraele. Lisusu, Yehova apesaki mobeko ete soki moto abomi nyama mpo na kolya, asengelaki kosopa makila na yango mpe kozipa yango na putulu, “mpo molimo ya lolenge nyo-nso ya ekelamu ya mosuni ezali makila na yango.” (Lev. 17:11-14) Makambo oyo nyo-nso ezalaki kaka molulu moko mpo na kosala maseki? Te. Kosalela makila mokolo ya kozipa masumu mpe mobeko oyo Nzambe apesaki ya kosopa makila na mabele, ezali na boyokani na mobeko oyo Yehova apesaki liboso Noa ná bana na ye na likambo etali makila. (Eba. 9:3-6) Yehova Nzambe apekisaki kolya makila mpo na kobatela bomoi. Yango ezali na ndimbola nini mpo na bakristo?

¹² Ntango ntoma Paulo akomelaki bakristo ya Ebre mpo na nguya oyo makila ezali na yango ya kopetola, alobaki boye: “Biloko pene na nyonso epetolamaka na makila na kolanda Mibeko, mpe soki ma-

12. Ndenge nini mokanda oyo ntoma Paulo akomelaki bakristo ya Ebre emonisi boyokani oyo ezali kati na makila ná kolimbisa ya masumu?

kila esopami te bolimbisi ezali te.” (Ebr. 9: 22) Ntoma Paulo amonisaki mpe ete atako bambeka ya nyama ezalaki na mwa valere na yango, kasi ezalaki kokundwela Bayisraele ete bazali basumuki mpe ete base-ngeli na eloko moko ya valere mingi koleka oyo ekolongola masumu mpo na libela. Ya solo, Mobeko ezalaki “elili ya makambo malamu oyo ekoya, kasi bosolo mpenza ya makambo te.” (Ebr. 10:1-4) Ndenge nini masumu esengelaki kolimbisama?

¹³ **Tángá Baefese 1:7.** Mbeka ya lisiko ya Yesu Kristo, oyo andimaki ‘komikaba mpo na biso,’ ezali na ndimbola monene mpo na baoyo nyonso balingaka ye mpe tata na ye. (Gal. 2:20) Kasi, oyo Yesu asalaki *nsima* ya liwa mpe lisekwa na ye nde esikolaki mpenza biso, epesaki nzela ete masumu na biso elimbisama. Yesu akokisaki elili ya likambo oyo ezalaki na Mobeko ya Moize na likambo oyo ezalaki kosalema mokolo ya kozipa masumu. Mokolo yango, nganga-nzambe monene azalaki komema mwa makila ya banyama ya kopesa mbeka na esika eleki mosantu ya tabernakle, mpe

13. Toyokaka ndenge nini lokola Yesu alakisaki Yehova motuya ya makila na ye?

na nsima na tempelo ya Salomo, mpe azalaki kolakisa yango liboso ya Nzambe, lokola nde azalaki mpenza wana. (Lev. 16: 11-15) Ndenge moko, Yesu akotaki na likoló mpenza ná motuya ya makila ya nzoto na ye ya bomoto mpe alakisaki yango liboso ya Yehova. (Ebr. 9:6, 7, 11-14, 24-28) Tozali mpenza na botóndi lokola masumu na biso elimbisami mpe lisosoli na biso epe-tolami ndenge tomonisi kondima na makila ya Yesu!

¹⁴ Okangi sikoyo ntina mpenza oyo Yehova apesi mobeko ete tólya te “lolenge nyonso ya makila”? (Lev. 17:10) Omoni ntina oyo Nzambe atalelaka makila ete ezali mosantu? Amonaka mpenza ete makila ezali ndenge moko na bomoi. (Eba. 9:4) Ondimi ete tosengeli kondima likanisi ya Nzambe na likambo etali makila mpe kotosa mobeko na ye oyo epekisi kosalela yango? Lolenge kaka moko oyo mokomoko na biso akoki kozala na kimya elongo na Nzambe ezali kondima lisiko ya Yesu mpe komona ete makila ezali na ntina moko monene epai ya Mozalisi na biso.—Kol. 1: 19, 20.

¹⁵ Kozanga koyeba, moko na biso akoki kokutana na mokakatano na likambo etali makila. To moto moko ya libota to moninga ya motema akoki kokutana na mokakatano ya kondima to koboya bázongisa ye makila. Na ntango wana, moto asengeli kozwa ekateli na likambo etali kondima to koboya biloko ya mikemike oyo babendaka na makila mpe mayeke mosusu ya minganga. Na yango, ezali malamumalingamu kosala bolukiluki mpe komibongisa liboso ete likambo ya mbalakaka ebima. Na lisalisi ya libondeli, bikateli yango ekosalisa biso tótengatenga te mpe tóbuka te mobeko ya Nzambe na likambo etali makila. Na ntembe te, tokolinga te kondima likambo moko oyo Liloba ya Yehova eboyi mpo tóyokisa motema na ye mpasi! Minganga mingi mpe bato mosusu oyo bandimaka lika-

mbo ya kozongisa makila basengaka na bato ete bápesa makila mpo bábikisa bomoi. Nzokande, lokola basaleli ya Yehova bazali basantu, bayebaka ete Mozalisi azali na lotomo ya koloba lolenge oyo makila esengeli kosalelama. Mpo na ye, “lolenge nyonso ya makila” ezali mosantu. Tosengeli kozala na ekateli ya kotosa mobeko na ye na likambo etali makila. Na etambo-li na biso ya mosantu, tosengeli komonisa ye ete tozalaka mpenza na botóndi na nguya ya kobikisa ya makila ya Yesu, kaka makila na ye nde ezali kolimbisa masumu mpe ekopesa bomoi ya seko.—Yoa. 3:16.

NTINA OYO YEHOVA ALINGAKA TÓZALA BASANTU

¹⁶ Ntango Nzambe alingaki kosikola Bayisraele na boombo na Ezipito, ayebisaki bango boye: “Ngai Yehova moto nazali kobimisa bino na mokili ya Ezipito mpo namonisa ete nazali Nzambe na bino; mpe bosengeli kozala basantu, mpamba te ngai nazali mosantu.” (Lev. 11:45) Bayisraele basengelaki kozala basantu mpo Yehova azali mosantu. Bisu Batatoli ya Yehova tosengeli mpe kozala basantu. Na ntembe te, mokanda ya Balevi emonisi likambo yango polele.

¹⁷ Mwa biteni ya mokanda ya Balevi oyo totaleli epesi biso mpenza litomba. Na ntembe te, boyekoli oyo esalisi yo okóma kosepela lisusu mingi na mokanda oyo ya Biblia. Kokanisa na mozindo na makambo ya ntina mingi oyo ezali na mokanda ya Balevi esalisi yo oyeba malamumalingamu bantina oyo tosengeli kozala basantu. Kasi, wapi makambo mosusu ya kitoko oyo ezali kozala biso na mokanda oyo ya Liloba ya Nzambe? Likambo nini mosusu tokoki koyekola na mokanda yango mpo na oyo etali kosalela Yehova mosala mosantu? Tokotalela makambo yango na lisolo oyo elandi.

^{16.} Mpo na nini basaleli ya Yehova basengeli kozala basantu?

^{17.} Ndenge nini okómi sikoyo kotalela mokanda ya Balevi?

^{14, 15.} Mpo na nini ezali na ntina koyeba mpe kotosa mobeko ya Yehova na likambo etali makila?

Tosengeli kozala basantu na etamboli na biso mobimba

“Bókóma basantu na etamboli na bino mobimba.”—1 PE. 1:15.

NA LISALISI ya elimo santu, Yehova asalisaki ntoma Petro amonisa boyokani makasi oyo ezali kati na bosantu oyo elobelami na mokanda ya Balevi ná ntina oyo biso bakristo tosengeli kozala basantu na etamboli na biso. (**Tángá 1 Petro 1:14-16.**) Lokola Yehova azali “Mosantu,” alingaka ete bakristo oyo batyami mafuta na elimo ná “bampate mosusu” básala nyonso mpo na kokóma basantu na etamboli na bango *mobimba*, kasi te kaka mpo na *mwa ndambo*.—Yoa. 10:16.

² Kotalela makambo mosusu kitoko oyo ezali na mokanda ya Balevi ekozala mpenza na litomba, mpe kosalela oyo tozali koyekola, ekosalisa biso tómonisa ete tozali basantu na etamboli na biso mobimba. Tokotalela mituna lokola oyo: Ndenge nini tose ngeli kotalela likambo etali kobuka mibeko ya Nzambe? Mokanda ya Balevi eteyi biso nini na likambo etali kosimba boyangeli ya Yehova? Liteya nini tokoki kozwa na likambo etali kopesa bambeke?

KEBÁ NA KOBUKA MOBEKO YA NZAMBE

³ Soki tolingi kosepelisa Yehova, tosengeli mpenza kokangama na mibeko mpe mitinda na ye, kasi soki moke te kokóma na

1, 2. (a) Nini esengami na basaleli ya Nzambe na likambo etali kozala na etamboli malamu? (b) Lisolo oyo ekoyanola na mituna nini?

3, 4. (a) Mpo na nini bakristo basengeli koboya kobuka mibeko mpe mitinda ya Biblia? (b) Mpo na nini tosengeli te kozongisa mabe to kobomba nkanda?

OKOPESA EYANO NINI?

Mpo na nini koboya kobuka mibeko ya Nzambe ezali mokakatano mpo na bakristo ya solo?

Boyokani nini ezali kati na boyangeli ya Yehova ná ezaleli ya bakristo ya koboya kokota na makambo ya mokili?

Na kotalela Baebre 5:7, 11-14, ndenge nini tosengeli kotalela boyekoli na biso ya Liloba ya Nzambe?

etamboli ya bato bazangi bosantu, kobuka mibeko mpe mitinda ya Yehova. Atako tozali te na nse ya Mibeko ya Moize, kasi masengami na yango ezali kosalisa biso tóyeba nini Nzambe andimaka to oyo andimaka te. Na ndakisa, mobeko oyo epesamaki epai ya Bayisraele: “Osengeli te kozongisela bana ya bato na yo mabe to kokangela bango nkanda; mpe osengeli kolinga moninga na yo lokola yo moko. Ngai nazali Yehova.”—Lev. 19:18.

⁴ Yehova alingaka te ete tózongisaka mabe, mpe alingaka te ete tókangela basusu nkanda. (Rom. 12:19) Soki toboyi kotosa mibeko mpe mitinda ya Nzambe, Zabolo akobeta maboko, mpe tokobwaka nsani na nkombo ya Yehova. Ata soki moto moko asilikisi biso, tómkómisa te bambeki ya kobomba nkanda. Nzambe apesi biso libaku ya kozala “bambeki ya mabele” oyo ezali na eloko ya motuya ya mosala. (2 Ko. 4: 1, 7) Lokola nkanda ezali lokola pwazo, ebongi te kozala na bambeki wana!

⁵ Likambo moko ya mawa oyo elekaki na libota ya Arona elobelami na mokanda ya Balevi 10:1-11. Ekoki kozala ete bayokaki mpenza mpasi ntango moto eutaki likoló mpe ezikisaki Nadabe mpe Abihu, bana ya Arona na tabernakle. Kondima ya Arona ná libota na ye emekamaki mpenza ntango esengamaki ete bálela te bibembe ya bato ya libota na bango! Omimonisaka mosantu na likambo etali koboya kosangana na bato ya libota to bato mosusu oyo babimisamá na lisangá?—**Tángá 1 Bakorinti 5:11.**

⁶ Ntango mosusu tokokutana te na komekama makasi lokola oyo Arona ná libota na ye bakutanaki na yango. Kasi, tokosala nini soki babengi biso ete tókende

5. Liteya nini tokoki kozwa na lisolo ya Arona mpe liwa ya bana na ye? (Talá elilingi ya ebaneli.)

6, 7. (a) Ntango tozali kozwa ekateli soki tokokende na libala na ndako-nzambe moko to te, makambo nini ya ntina mpenza tosengele kotalela? (Talá maloba na nse ya lokasa.) (b) Ndenge nini tokoki kosolola ná bato ya libota na biso oyo bazali Batatoli te mpo na komonisa bango ekateli na biso mpo na libala oyo ekosalema na ndako-nzambe moko?

na ndako-nzambe moko mpo na libala ya moto moko ya libota na biso oyo azali Motatoli te mpe basengi biso tópesa maboko na libala yango? Mobeko moko te ya Biblia epekisi biso polelepolele kokende kuna, kasi ezali na mitinda ya Biblia oyo ekoki kosalisa biso mpo na kozwa ekateli ya ndenge wana?*

⁷ Ekateli oyo tokomonisa mpo na kozala basantu liboso ya Yehova na makambo lokola oyo tolobel, ekoki mbala mosusu kosepelisa te bato ya mabota na biso oyo bazali te Batatoli. (1 Pe. 4:3, 4) Na ntembe te, tolukaka koboya koyokisa bango mpasi na motema, atako esengeli tómonisa ekateli na biso polele, kasi ekozala malamú tósolola na bango na boboto. Ntango mosusu ekoki kozala malamú kosala yango liboso ete likambo yango esalema. Tokoki kopesa bango matóndi mpe koyebisa bango ete tosepeli ndenge babengi biso na feti yango. Na nsima, tokoki koloba na bango ete, lokola biso ná bango tozali na bindimeli ndenge moko te, soki tokei na feti yango, ekoki kobebisela bango esengo ya mokolo wana ya sipesiale mpe ekoki kosala ete ná bango ná bato mosusu báyoka malamú te. Wana ezali lolenge moko oyo tokoki koboya kosala makambo oyo eyokani te na bindimeli na biso.

SIMBÁ BOYANGELI YA YEHOVA

⁸ Mokanda ya Balevi elobeli mpenza boyangeli ya Yehova. Mbala koleka 30, tozali kotánga ete mibeko oyo ezali na mokanda ya Balevi euti epai ya Yehova. Moize andimaki yango mpe asalaki oyo Yehova asengaki ye asala. (Lev. 8:4, 5) Ndenge moko, biso mpe tosengele ntango nyonso kosalaka oyo Yehova, mokonzi na biso alingi ete tósala. Mpo na likambo yango, ebongiseli ya Nzambe esungaka biso. Kasi, kondima na biso ekoki komekama ntango tozali biso moko, ndenge esalemaki mpo na Yesu nta-

* Talá “Mituna ya batángi” na *Linóngi ya Mosenzeli* ya 15/05/2002.

8. Ndenge nini mokanda ya Balevi elobeli mingi boyangeli ya Yehova?

ngo amekamaki na esobe. (Luka 4:1-13) Soki tozali kotya motema mobimba na boyangeli ya Nzambe mpe tozali kotyela ye motema, moto moko te akoki kotinda biso tóbuka mobeko ya Nzambe mpe tókwea na motambo ya bibangabanga.—Mas. 29:25.

⁹ Biso bayekoli ya Kristo mpe Batatoli ya Yehova, tokutanaka na mikakatano oyo eutaka na bikólo oyo ezingi biso. Esengeli kozala bongo, mpo Yesu ayebisaki bayekoli na ye boye: “Bato bakokaba bino na bolózi mpe bakoboma bino, mpe bikólo nyonso bakoyina bino mpo na nkombo na ngai.” (Mat. 24:9) Atako tozali kokutana na koyinama ya ndenge wana, toyikaka mpiko na mosala ya kosakola Bokonzi mpe tozali kokoba komonisa ete tozali basantu liboso ya Yehova. Atako tozali bato ya kolongobana, bizaleli malamumu mpe bana-mboka oyo batosaka mibeko, mpo na nini toyinamaka ndenge wana? (Rom. 13:1-7) Mpo tozali ete Yehova akóma Nkolo mokonzi na biso! Tósalelaka ‘ye mosala mosantu’ mpe tokobuka soki moke te mibeko mpe mitinda na ye ya boyengebene.—Mat. 4:10.

¹⁰ Lisusu, ‘tozali bato ya mokili te.’ Yango wana, tokotaka te na bitumba ya mokili mpe na makambo ya politiki. (**Tángá Yoane 15:18-21; Yisaya 2:4.**) Bandeko mosusu oyo bamipesaki epai ya Nzambe bakotaki na bitumba to na makambo ya politiki. Ebele ya bandeko yango babongolaki motema mpe bazongisaki boyokani malamumu elongo na tata na biso ya likoló, oyo atondi na motema mawa. (Nz. 51:17) Kaka bato moke nde babongolaki motema te. Na ndakisa, na boumeli ya Etumba ya mibale ya mokili mobimba, bakonzi bayanganisaki bandeko na biso 160 oyo bazalaki na mbula na nse ya 45 oyo bakotaki baboloko kaka mpamba na Hongrie mpe bayanganisaki bango na engumba moko. Bapesaki bango mobeko ete básala mosala ya soda. Bandeko ya sembo batikalaki kaka na ekateli na bango ya koboya, kasi bandeko libwa kati na bango

balapaki ndai ya mosala ya soda mpe bakómaki basoda. Mbula mibale na nsima, moko na bango azalaki na kati ya basoda oyo batindaki mpo na koboma Batatoli oyo batikalaki sembo. Ndeko na ye mpenza ya makila azalaki na kati na bango! Kasi, mwango wana ya koboma bandeko yango esimbaki te.

PESÁ YEHOVA OYO YA MALAMU OZALI NA YANGO

¹¹ Na kotalela Mibeko ya Moize, Bayisraele basengelaki kopesa makabo ya sikisiki. (Lev. 9:1-4, 15-21) Makabo yango esengelaki kozala te na litono mpo ezalaki elilingi ya mbeka ya kokoka oyo Yesu asengelaki kopesa. Kasi, mpo na likabo mokomoko to mbeka, ezalaki na malako ya sikisiki oyo esengelaki kolanda. Tótala na ndakisa oyo esengamaki epai ya mama oyo azalaki na bebe oyo abotami sika. Mokanda ya Balevi 12:6 elobi ete: “Ntango mikolo ya kopetolama na ye ekokoka mpo na mwana mobali to mpo na mwana mwasi, akomema mwana-mpate ya mobali oyo ezali na mbula na yango ya liboso mpo ezala likabo ya kotumba mpe mwana ya ebenga to epopo mpo ezala likabo mpo na lisumu, na monoko ya hema ya kokutana, epai ya nganga-nzambe.” Makambo oyo Nzambe asengaki ezalaki sikisiki, kasi bolingo mpe ezaleli na ye ya makambo makasimakasi te emonanaki mpenza na Mobeko yango. Soki mama akokaki kosomba mpate te, akokaki kopesa bana mibale ya bipopo to bibenga mibale. (Lev. 12:8) Nzambe azalaki kolinga mpe kosepela na mosambeli wana ya mobola ndenge kaka azalaki kosepela na oyo amemi likabo ya motuya mingi. Liteya nini tokoki kozwa na likambo yango?

¹² Ntoma Paulo alendisaki baninga na ye bakristo ete bápesa Nzambe “mbeka ya lisanzoli.” (Ebr. 13:15) Bibebu na biso esengeli kosakola nkombo mosantu ya

9. Mpo na nini basaleli ya Nzambe bayinami na bikólo nyonso?

10. Mokolo moko, nini ekómelaki ndeko moko oyo atikaki Yehova mpe akómaki soda?

11, 12. Ndenge nini lolenge oyo Yehova alingaki ete bambeka epesamaka na Yisraele ya kala ezali na ndimbola mpo na bakristo lelo oyo?

Koyekola Biblia mpe losambo na kati ya libota ezalaka na esika ya liboso na bomoi na yo?

(Talá paragrafe 14)

Yehova. Bandeko oyo bazali bababa, basalelaka elobeli ya bajeste mpo na kopesa Nzambe lisanzoli ya ndenge wana. Bandeko oyo bakotá ndako mpo na maladi, basanzolaka ye na nzela ya mikanda, bapesaka litatoli na telefone, basakwelaka bato oyo basalisaka bango mpe baoyo bayaka kotala bango. Mbeka ya lisanzoli oyo topesaka Yehova na ndenge toyebisaka nkombo na ye mpe tosakolaka nsango malamumu, esengeli koyokana na kolongono na biso ya nzoto mpe makoki na biso. Esengeli mpenza kozala eloko na biso ya malamumu.—Rom. 12:1; 2 Tim. 2:15.

¹³ Bambeka na biso ya lisanzoli ezali makabo ya bolingo malamumu oyo topesaka Nzambe mpo tolingaka ye. (Mat. 22:37, 38) Kasi basengaka biso ete tozongisaka lapolo na biso ya mosala kosakola. Na yango, ezaleli nini tosengeli kozalaka na yango na ebongiseli wana? Lapolo oyo topesaka sanza na sanza ezali na boyokani na losambo na biso epai ya Nzambe. (2 Pe. 1:7) Kasi, tose ngeli kotya moto moko te mosukusuku mpo asala bangonga ebele na mosala ya kosakola mpo kaka lapolo na ye ezala na bangonga mingi. Yango wana, mosakoli oyo azali na ndako ya mibange to oyo alembi mpenza akoki kopesa miniti 15 na esika ya kopesa bangonga ebele. Yehova asepelaka na miniti wana zomi na mitano mpo ezali

13. Mpo na nini tosengeli kozongisaka lapolo na biso ya mosala ya kosakola?

likabo oyo eleki malamumu ya mosakoli yango mpe azwaka na motuya libaku kitoko oyo ndeko wana azali na yango ya kosala lokola Motatoli na ye. Ndenge kaka Bayisraele oyo bazalaki na makoki te ya kopesa makabo ya motuya mingi, basaleli ya Yehova oyo bazali kobela maladi boye to boye, bakoki kokoba kopesa lapolo na bango, mpo bazali na motuya na miso na ye. Mpe lapolo na biso ekotaka na kati na oyo ya mokili mobimba, mpe yango esalisaka ebongiseli ya Yehova mpo ebongisa makambo liboso ndenge mosala ya kosakola ekosalema. Na yango, tokanisi mpenza ete balekisaka ndelo ndenge basengaka biso tozongisa lapolo na biso ya mosala ya kosakola?

MIMESENO NA BISO YA KOYEKOLA MPE BAMBEKA NA BISO YA LISANZOLI

¹⁴ Nsima ya kotalela mwa makambo kitoko na mokanda ya Balevi, okoki komituna boye, ‘Sikoyo nakangi mpenza ntina oyo mokanda yango ezali na kati ya Liloba ya Nzambe oyo ekomamaki na litambwisi ya elimo na ye?’ (2 Tim. 3:16) Okoki sikoyo kozala mpenza na ekateli ya kozala mosantu, kaka te mpo Yehova azali kosenga yango, kasi mpo abongi mpenza na milende oyo okosala mpo na kosepelisa ye. Ntango mosusu makambo oyo oyekoli mpo na mokanda ya Balevi na masolo oyo mibale ekolisi mposa na yo ya kotimola lisusu mozindo na kati ya Makomami. (**Tángá Masese 2:1-5.**) Talelá malamumalamumu lolenge na yo ya koyekola. Na ntembe te, olingaka ete Yehova andima bambeka na yo ya lisanzoli. Omnaka ete baprograme ya televizyo, masano ya video, masano ya ndembo ya makolo to ya maboko, masano mosusu elongolaka likebi na yo mpe epekisaka yo kokende liboso na elimo? Soki ezali bongo, okozwa litomba soki okanisi na mozindo na makambo mosusu ya ntoma Paulo oyo ezali na mokanda ya Baebre.

¹⁵ Ntoma Paulo amonisaki makambo

14. Limbolá ntina oyo tosengeli kotalela mimeseno na biso ya koyekola.

15, 16. Mpo na nini ntoma Paulo atyaki mai na monoko te ntango akomelaki bakristo ya Ebre?

polele ntango akomelaki bandeko na ye bakristo ya Ebre. (**Tángá Baebre 5:7, 11-14.**) Ntoma Paulo atyaki mai na monoko te! Ayebisaki bango ete ‘bakómaki matoi mangbongi.’ Mpo na nini ntoma Paulo alobelaki bango maloba ya makasi ndenge wana? Amonisaki bolingo ya Yehova mpe komibanzabanza mpo na bakristo wana oyo bazalaki koluka kobika kaka na mabele, to koyeba kaka mateya ya Biblia ya ebandeli. Koyeba mateya ya ebandeli ya bokristo ezali na ntina. Kasi, “bilei ya makasi” ezali na ntina mpo na kokola na elimo to kokóma mokristo oyo akomeli.

16 Na esika ya kokende liboso mpo na koteya basusu, Baebre basengelaki na moto mosusu mpo ateya bango. Mpo na nini? Mpo baboyaki “bilei ya makasi.” Omituna boye: ‘Natalelaka bilei ya makasi na lolenge ya malamumu? Nalyaka yango? To nabondelaka te mpe nayekolaka te na mozindo? Soki ezali bongo, ekoki kozala ete mokakatanano ezali nde mimeseno na ngai ya koyekola?’ Tosengeli te kaka kosakwela bato, kasi tosengeli mpe koteya bango mpe kokómisa bango bayekoli.—Mat. 28:19, 20.

17 Koyekola Biblia ekoki kozala likambo ya petee te mpo na mingi kati na biso. Ya solo, Yehova asalaka te ete basaleli na ye bayoka lokola bamemi ngambo mpo bayekola. Na yango, ezala tozali basaleli ya Nzambe bambula ebele to kaka mpo na mwa bambula, tosengeli kokoba kozwa bilei ya makasi ya elimo. Kosala bongo ezali na ntina soki tolingi kokoba na etamboli ya bosantu.

18 Mpo na kozala basantu, tosengeli kotalela Makomami malamumalamu mpe kosala oyo Nzambe azali kosenga biso. Talela likambo ya Nadabe mpe Abihu, bana ya Arona oyo babomamaki mpo bapesaki “moto oyo endimami na mobeko te,” ntango mosusu mpo bazalaki na kwiti. (Lev. 10:1, 2) Luká komona likambo oyo

Nzambe ayebisaki Arona. (**Tángá Balevi 10:8-11.**) Mokapo oyo emonisi ete tosengeli te komela ata lolenge moko ya masanga liboso ya kokende likita moko ya bokristo? Tóbosana te makambo oyo: Tozali te na nse ya mibeko. (Rom. 10:4) Na mikili mosusu, bandeko na biso mosusu bazwaka *mwa* masanga ntango bazali kolya liboso ya koke nde na makita. Na Elekeli, basalelaki bakopo minei ya vinyo. Ntango abandisaki Ekaniseli, Yesu apesaki bantoma na ye vinyo, oyo ezalaki elembo ya makila na ye mpo bámela. (Mat. 26:27) Biblia epekisi komela mingi mpe molangwa. (1 Ko. 6:10; 1 Tim. 3:8) Mpe lisosoli ya ebele ya bakristo mosusu ekoki kopekisa bango bámela masanga liboso ya kosala mosala nyonso mosantu. Kasi, mboka na mboka ezali na makambo na yango, mpe likambo eleki ntina mpo na mokristo ezali “kokesenisa eloko mosantu ná eloko mpamba” mpo bámitambwisa na bosantu mpo básepelisa Nzambe.

19 Makambo mingi ya kitoko oyo okoki koyeba na Liloba ya Nzambe soki otimoli ezali kozela yo. Saleláká bisaleli ya bolukiluki mpo okómisa kitoko losambo kati na libota mpe boyekoli na yo moko. Luká kokolisa boyebi na yo mpo na Yehova mpe mikano na ye. Pusaná lisusu penepene na ye. (Yak. 4:8) Bondeláká Nzambe ndenge mokomi moko ya nzembo ayembaki ete: “Fungolá miso na ngai, mpo natala makambo ya kokamwa oyo euti na mobeko na yo.” (Nz. 119:18) Kobuka soki moke te mibeko mpe mitinda ya Biblia. Ndimá na motema moko mobeko ya “Mosantu,” Yehova, mpe na molende nyonso sakoláká “mosala mosantu ya nsango malamumu ya Nzambe.” (1 Pe. 1:15; Rom. 15:16) Monisá ete ozali mosantu na eleko oyo ya mikolo ya nsuka mpe ya yikiyiki. Tiká ete biso nyonso tozala basantu na etamboli na biso mpe na ndenge yango tósimba boyangeli ya Yehova, Nzambe mosantu.

17, 18. (a) Mpo na nini tosengeli ntango nyonso kolyaka bilei ya makasi ya elimo? (b) Na likambo etali makita ya bokristo, ndenge nini tokoki kotalela likambo etali komela masanga?

19. (a) Likambo nini tosengeli kobatela na makanisi na oyo etali losambo na kati ya libota mpe boyekoli na biso moko? (b) Ozwi ekateli nini na likambo etali kozala mosantu?

“Bato oyo Yehova azali Nzambe na bango”

“Esengo na bato oyo Yehova azali Nzambe na bango!”

—NZ. 144:15.

TALÁ SOKI OKOKI KOPESA EYANO

Ntango nini Yehova abandaki kozala na bato to libota na ye moko mpenza awa na mabele?

Ndenge nini Bayisraele bakómaki ekólo ya Batatolí?

Ndenge nini ekólo Yisraele emonisaki kozanga bosembo, mpe Yehova asakolaki nini?

LELO oyo, bato mingi ya makanisi malamumu bandimaka ete mangomba ya minene, ezala ya bokristo to te, esalaka makambo mingi te mpo na bolamu ya bato. Bato mosusu bandimaka ete lolenge mangomba yango etambwisaka makambo efingisaka Nzambe na mateya mpe etamboli na yango mpe na ndenge yango, ekoki soki moke te kondimama na Nzambe. Kasi, bandimaka ete bato ya sembo bazali na mangomba nyonso mpe ete Nzambe amonaka bango mpe andimaka bango lokola basambeli na ye awa na mabele. Bamonaka ete ezali na ntina te ete bato yango bátika mangomba wana ya lokuta mpo bákóma kosambela Nzambe epai mosusu. Kasi, makanisi wana ezali mpenza ya Nzambe? Mpo na kozwa eyano, tótalela ndenge Makomami elobeli lisolo ya basambeli ya solo ya Yehova.

BATO OYO BASALAKI KONDIMANA NÁ NZAMBE

² Na ebandeli mpenza ya siekle ya 20 L.T.B., Yehova azalaki

1. Na likambo oyo ete Nzambe azali na basaleli na ye awa na mabele, bato mosusu bakanisaka nini?
2. Banani bakómaki libota mpenza ya Yehova, mpe nini ekesenisaki bango ná bato mosusu? (Talá elilingi ya ebandeli.)

na bato to libota na ye mpenza awa na mabele. Abrahama, oyo abengamaki “tata ya bato nyonso oyo bazali na kondima,” azalaki tata ya libota moko monene oyo ezalaki na bankama ya basaleli. (Rom. 4:11; Eba. 14:14) Bakonzi ya Kanana bazalaki kotalela ye lokola “nkumu” mpe kopesa ye limemya. (Eba. 21:22; 23:6) Yehova asalaki kondimana elongo na Abrahama ná bakitani na ye. (Eba. 17:1, 2, 19) Nzambe ayebisaki Abrahama boye: “Talá kondimana na ngai oyo bokobatela, kati na ngai ná bino, *εε* momboto na yo, oyo ekoya nsima na yo: Mobali nyonso kati na bino asengeli kokatama ngenga. . . . Mpe yango esengeli kozala elembo ya kondimana kati na ngai ná bino.” (Eba. 17:10, 11) Mpo na yango, Abrahama ná bato nyonso ya ndako na ye ya mibali basengelaki kokatama ngenga. (Eba. 17:24-27) Kokatama ngenga ezalaki elembo oyo emonisaki ete kaka bakitani ya Abrahama nde basalaki kondimana ná Yehova mpe bazalaki na boyokani elongo na ye.

³ Yakobo to Yisraele, *nkoko* ya Abrahama, azalaki na bana 12. (Eba. 35:10, 22b-26) Na nsima, bana yango bakómaki bata-ta ya mabota 12 ya Yisraele. (Mis. 7:8) Mpo na nzala, Yakobo ná libota na ye bakimaki na Ezipito, epai Yozefe, moko ya bana ya Yakobo akómaki kapita ya kopesa biloko ya kolya ya Farao mpe moto na ye ya motema. (Eba. 41:39-41; 42:6) Bakitani ya Yakobo bakómaki ebele, “lisangá moko ya bato ya bikólo.”—Eba. 48:4; **tángá Misa-la 7:17.**

BATO OYO BASIKWAMAKI

⁴ Bakitani ya Yakobo bafandaki mwa moke na Ezipito na boumeli ya mbula koleka 200, na etúká moko ya ebale Nile oyo babengi Goshene. (Eba. 45:9, 10) Ekoki kozala ete na boumeli ya mbula soki 100, bafandaki na kimya ná Baezipito, bazala-

ki kofanda na bingumba ya mike mpe bazalaki kobokola bibwele na bango. Farao asepelaki na bango mpo ayebaki Yozefe mpe azalaki kosepela na ye. (Eba. 47:1-6) Baezipito bazalaki kosepela te na babateli ya mpate. (Eba. 46:31-34) Atako bongo, bakokaki te koboya Bayisraele na kati na bango.

⁵ Kasi, makambo ya bato ya Nzambe ebongwanaki mpenza. “Na nsima, moko-nzi moko ya sika abimaki na Ezipito, oyo ayebaki Yozefe te. Mpe abandaki koloba na bato na ye ete: ‘Talá! bato ya ekólo ya bana ya Yisraele bazali mingi mpe makasi koleka biso.’ Na yango, Baezipito basalisaki bana ya Yisraele misala ya boombo mpe banyokolaki bango makasi. Mpe bazalaki kaka kokómisa bomoi na bango bololo na boombo ya makasi na misala ya pótópótó ya lima mpe ya briki mpe na misala ya boombo ya lolenge nyonso na bilanga, *εε*, misala na bango ya boombo ya lolenge nyonso oyo basalisaki bango lokola baombo na konyokoláká bango makasi.”—Kob. 1:8, 9, 13, 14.

⁶ Kutu Farao abimisaki mobeko ete babebe nyonso ya mibali ya Ebre bábomamaka ntango bazali kobotama. (Kob. 1:15, 16) Na ntango wana nde Moize abotamaki. Ntango azalaki na sanza misato, mama na ye abombaki ye na mingendu ya ebale Nile, epai mwana ya Farao ya mwasi amonaki ye. Na nsima, akómisaki ye mwana na ye. Likambo ya kokamwa, Moize abokolamaki epai ya mama na ye Yokebede, oyo azalaki mosaleli ya sembo ya Yehova mpe Moize akómaki mosaleli ya sembo ya Yehova. (Kob. 2:1-10; Ebr. 11:23-25) Yehova ‘atyaki likebi’ na minyoko ya basaleli na ye mpe azwaki ekateli ete na nse ya litambwisi ya Moize, asikola bango na maboko ya bato oyo bazalaki komonisa bango bwale. (Kob. 2:24, 25; 3:9, 10) Basengelaki kokóma bato to libota oyo

3. Ndenge nini bakitani ya Abrahama bakómaki libota to ekólo?

4. Boyokani nini Baezipito mpe bakitani ya Yakobo bazalaki na yango na ebandeli?

5, 6. (a) Ndenge nini makambo ya basaleli ya Nzambe ebongwanaki na Ezipito? (b) Esalema-ki ndenge nini mpo Moize akufa te, mpe Yehova asalaki nini mpo na basaleli na ye nyonso?

Yehova ‘asikoli.’—Kob. 15:13; **tángá Kolimbola Mibeko 15:15.**

BATO YA NZAMBE BAKÓMI EKÓLO

⁷ Atako Yehova abongisaki naino te Bayisraele lokola ekólo, andimaki bango lokola bato na ye. Yango wana, Yehova aye-bisaki Moize ná Arona báye-bisa Farao ete: “Talá oyo Yehova Nzambe ya Yisraele alo-bi: ‘Tiká bato na ngai bákende mpo bása-lela ngai feti na esobe.’”—Kob. 5:1.

⁸ Esengaki malózi zomi mpe koboma-ma ya Farao ná basoda na ye na Mbu Motane mpo na kosikola bana ya Yisraele na minyoko na Ezipito. (Kob. 15:1-4) Sanza soki misato na nsima, Yehova asalaki kondimana elongo na Bayisraele na Ngomba Sinai mpe apesaki bango elaka oyo ya nti-na mingi: “Soki bokotosa mpenza mongongo na ngai mpe bokobatela mpenza kondimana na ngai, bokokóma mpenza eloko na ngai moko kati na bato ya bikólo mosusu nyonso, . . . ekólo moko mosantu.”—Kob. 19:5, 6.

⁹ Na boumeli ya basiekle, bato ya Yehova batambwisamaki na batata ya mabota oyo basalaki lokola bakonzi, basambisi mpe banganga-nzambe. Ntango bazalaki na Ezipito, Bayisraele balandaki lolenge wana ya kotambwisa makambo liboso ete bákóma baombo. Na ndakisa ya basaleli ya Yehova oyo bazalaki na bomoi liboso na bango, batata yango ya mabota, basalaki lokola bakonzi, basambisi mpe banganga-nzambe mpo na mabota na bango. (Eba. 8:20; 18:19; Yobo 1:4, 5) Kutu, na nzela ya Moize, Yehova apesaki Bayisraele mibeko oyo ekokaki kokesenisa bango ná bikólo mosusu nyonso. (**Tángá Kolimbola Mibeko 4:5-8**; Nz. 147:19, 20.) Mibeko emonisaki mosala oyo banganga-nzambe ba-

7, 8. Ndenge nini basaleli ya Yehova bakómaki ekólo moko mosantu?

9, 10. (a) Na kotalela Kolimbola Mibeko 4:5-8, ndenge nini Mibeko ekesenisaki Bayisraele ná bato mosusu? (b) Ndenge nini Bayisraele basengelaki komimonisa “ekólo moko mosantu na miso ya Yehova”?

sengelaki kosala mpo na ekólo, lisusu mobeko elobaki ete “mikóló,” oyo bato bazalaki komemya mpo na boyebi mpe bwanya na bango, basengelaki kozala basambisi. (Mib. 25:7, 8) Mibeko emonisaki makambo ya losambo mpe misala mosusu oyo ekólo wana ya sika esengelaki kosala.

¹⁰ Liboso mpenza ete Bayisraele bákota na Mokili ya ndaka, Yehova azongelaki bango mibeko na ye, mpe Moize aye-bisaki bango boye: “Yehova, ye, atindi yo olo-ba lelo ete okokóma ekólo na ye, eloko na ye moko, kaka ndenge apesi yo elaka, mpe ete okotosa mitindo na ye nyonso, mpe ete akotya yo likoló mpenza ya bikólo mosusu nyonso oyo asalá, mpe yango ekopesa lisanzoli ná lokumu mpe kitoko, wana okomonisa ete ozali ekólo moko mosantu na miso ya Yehova Nzambe na yo.”—Mib. 26:18, 19.

BAPAYA BANDIMAMI

¹¹ Atako Yehova azalaki sikoyo na ekólo oyo aponaki awa na mabele, aboyaki te ete bato oyo bazalaki Bayisraele te bázala na kati ya bato na ye. Ntango asikolaki bato na ye na Ezipito, atikaki ete “etuluku monene ya bato ndenge na ndenge,” oyo bazalaki Bayisraele te, ata mpe Baezipito, bákende ná bango. (Kob. 12:38) Na bolózi ya nsambo, “basaleli [mosusu] ya Farao” babangaki liloba ya Yehova mpe na ntembe te bazalaki na kati ya bato oyo baken-deki ná Bayisraele ntango balongwaki na Ezipito.—Kob. 9:20.

¹² Liboso mpenza ete Bayisraele bákatisa Yordani mpo bázwa mokili ya Kanana, Moize alobaki na bango ete basengeli “kolinga moto oyo afandi mopaya” na kati na bango. (Mib. 10:17-19) Bato ya Nzambe oyo aponaki basengelaki kondima na kati na bango bapaya nyonso oyo bandimaki kotosa mibeko oyo Moize apesaki.

11-13. (a) Banani basanganaki elongo na bato oyo Nzambe aponaki? (b) Moto oyo azalaki Mo-yisraele te asengelaki kosala nini soki alingi kosambela Yehova?

(Lev. 24:22) Bapaya mosusu bakómaki basambeli ya Yehova, bamonisaki makanisi lokola oyo ya Ruta, mwasi moko ya Moaba, oyo alobaki na Naomi, oyo azalaki Moyisraele ete: “Bato na yo bakozala bato na ngai, mpe Nzambe na yo Nzambe na ngai.” (Ruta 1:16) Bapaya yango bakómaki baprozelite, mpe oyo ya mibali bazalaki kokatama ngenga. (Kob. 12:48, 49) Yehova andimaki bango lokola bato ya libota na ye oyo aponaki.—Mit. 15:14, 15.

13 Ntango molulu ya kofungola tempele ya Salomo esalemaki mpo na kopesa yango epai ya Yehova, ebongiseli moko ezwamaki mpo na basambeli na ye oyo bazalaki Bayisraele te; mpe libondeli ya Salomo emonisi yango boye: “Mopaya mpe, oyo azali te moto ya Yisraele, bato na yo, mpe oyo auti mpenza na mokili moko ya mosika mpo na nkombo na yo monene mpe nguya ya loboko na yo mpe loboko na yo oyo esembolami, mpe soki bayei mpenza mpe babondeli, wana batali na ngáló, esika na yo ya kofanda ya libela, mpe salá na kolanda nyonso oyo mopaya yango akobelega yo mpo na yango; mpo bato ya bikólo nyonso ya mabele báyebe nkombo na yo mpe bábanga yo ndenge bato na yo

Yisraele babangaka yo, mpe báyebe ete ndako oyo natongi ebengami na nkombo na yo.” (2 Nt. 6:32, 33) Ndenge emonana ki mpe na mikolo ya Yesu, moto nyonso oyo azalaki Moyisraele te mpe alingaki kosambela Yehova asengelaki kosangana ná bato na ye oyo asalaki na bango kondimana.—Yoa. 12:20; Mis. 8:27.

EKÓLO MOKO YA BATATOLI

14 Bayisraele bazalaki kosambela Nzambe na bango, Yehova, kasi bikólo mosusu ezalaki kosambela banzambe na bango. Na ntango ya mosakoli Yisaya, Yehova akokanisaki makambo ya mokili na oyo ya tribinale. Asengaki na banzambe ya bikólo báhimisa bilembeteli oyo ekomonisa bonzambe na bango. Alobaki boye: “Bato ya bikólo báyangana esika moko, mpe bituluku ya bato ya bikólo báyangana. Nani na kati [ya banzambe] na bango akoki koyebisa yango? To bango bakoki nde koyebisa biso makambo ya liboso? Báhimisa batatoli na bango, mpo

14-16. (a) Na lolenge nini Bayisraele basengelaki kozala ekólo ya batatoli mpo na Yehova? (b) Basaleli ya Nzambe ya mikolo na biso bazali na mokumba nini?

Bayisraele bazalaki
kolinga bapaya
(Talá paragafe 11-13)

bátángama bayengebene, to báyoka mpe báloba ete: ‘Ezali solo!’—Yis. 43:9.

¹⁵ Banzambe ya bikólo bakokaki te kopesa ata elembeteli moko ya bonzambe na bango. Bazalaki na bango kaka bikeko oyo elobaka te mpe esengelaki kotambwisa yango. (Yis. 46:5-7) Kasi, Yehova alobaki na bato na ye Bayisraele boye: “Bino bozali batatoli na ngai, . . . ɛɛ mosaleli na ngai oyo naponi, mpo bóyeba mpe bóndimela ngai, mpe bókanga ntina ete Ngai nazali kaka ndenge nazalaka. Liboso na ngai Nzambe moko te asalemaki, mpe nsima na ngai mosusu azali te. Ngai—nazali Yehova, mpe longola ngai mobikisi mosusu azali te. . . . Yango wana, bino bozali batatoli na ngai, . . . mpe ngai nazali Nzambe.”—Yis. 43:10-12.

¹⁶ Ndenge kaka batemwe basalaka na tribinale, bato ya Yehova bazali na lokumu ya kotatola ete Yehova azali Nzambe kaka moko ya solo. Abengaki bango “bato oyo nasalá mpo na ngai moko, mpo báye-bisa lisanzoli na ngai.” (Yis. 43:21) Bazalaki bato oyo bamemaki nkombo na ye. Lokola Yehova asikolaki bango na Ézipito, bazalaki mpenza na mokumba ya kolongisa boyangeli na ye epai ya bato mosusu ya mabele. Likambo na bango ekokani na oyo mosakoli Mika akomaki mpo na basaleli ya Nzambe ya mikolo na biso ete: “Bato ya bikólo nyonso, ɛɛ bango, bakotambola moto na moto na nkombo ya nzambe na ye; kasi biso, ɛɛ biso, tokotambola na nkombo ya Yehova Nzambe na biso mpo na ntango oyo etyami ndelo te, ɛɛ seko na seko.”—Mika 4:5.

BATO YA NZAMBE BATOMBOKI

¹⁷ Likambo ya mawa, Yisraele etikalaki sembo te epai ya Nzambe na bango, Yehova. Bamitikaki ete bikólo oyo ezalaki kosambela banzambe ya banzete mpe mabanga etambwisa bango. Na siekle ya mwambe L.T.B., mosakoli Hosea akoma-

ki boye: “Yisraele azali nzete ya vinyo oyo ezali kobeba . . . Azali mpe kobakisa bitumbelo . . . Motema na bango ekómi na bokosi; sikoyo bakomema ngambo.” (Hos. 10:1, 2) Mbula soki 150 na nsima, Yirimia akomaki maloba oyo ya Yehova epai ya bato wana ya kozanga bosembo ete: “Kasi ngai, nalonaki yo lokola nzete ya vinyo ya motane ya kitoko koleka, yango nyonso ezalaki momboto ya solo. Bongo ndenge nini obongwani epai na ngai mpe okómi bitape oyo ebebi ya nzete ya vinyo ya bopaya? . . . Wapi banzambe na yo oyo omisaleli? Tiká bango bátelema soki bakoki kobikisa yo ntango okozala na mpasi . . . Bato na ngai—bango babosani ngai.”—Yir. 2:21, 28, 32.

¹⁸ Na esika ya kobimisa mbuma kitoko na nzela ya kopesa Nzambe losambo ya peto mpe kosala lokola batatoli ya Yehova ya sembo, Yisraele ebimisaki mbuma ya kopola, to losambo ya bikeko. Na yango, Yesu alobaki na bakonzi ya Bayuda ya mikolo na ye oyo bazalaki kokosa bato ete: “Bakolongola bokonzi ya Nzambe epai na bino mpe bakopesa yango ekólo moko oyo ekobota mbuma na yango.” (Mat. 21:43) Kaka baoyo bazali na kati ya “kondimana ya sika,” oyo Yehova asakolaki na nzela ya mosakoli Yirimia, bakoki kozala kati na ekólo wana ya sika to Yisraele ya elimo. Mpo na Bayisraele wana ya elimo oyo basengelaki kokota na kondimana wana ya sika, Yehova asakolaki ete: “Nakokóma Nzambe na bango, mpe bango bakokóma bato na ngai.”—Yir. 31:31-33.

¹⁹ Ntango Yisraele ya mosuni ehangaki bosembo, Yehova akómisaki Yisraele ya elimo bato na ye na siekle ya liboso ndenge tomonisaki yango. Kasi, banani bazali bato na ye lelo awa na mabele? Ndenge nini bato ya mitema sembo bakoki koyeba basambeli ya Nzambe ya solo? Yango nde likambo tokolobela na lisolo oyo elandi.

17. Na miso ya Yehova, ndenge nini Yisraele ekómaki ‘nzete ya vinyo ya bopaya oyo ebeba-ki’?

18, 19. (a) Ndenge nini Yehova asakolaki ete akobimisa bato mosusu mpo na nkombo na ye? (b) Tokolobela nini na lisolo oyo elandi?

‘Sikoyo bozali bato ya Nzambe’

“Liboso bozalaki bato ya Nzambe te, kasi sikoyo bozali bato na Ye.”—1 PE. 2:10.

PANTEKOTE ya mobu 33 T.B. ezalaki mokolo monene na liso-lo ya basaleli ya Yehova awa na mabele. Mbongwana moko monene mpenza esalemaki. Mokolo yango, na lisalisi ya elimo santu na ye, Yehova abimisaki ekólo moko ya sika, Yisraele ya elimo, “Yisraele ya Nzambe.” (Gal. 6:16) Mpo na mbala ya liboso kobanda na mikolo ya Abrahama, ekobanda kosenga lisusu te kokata mibali ngenga mpo na koyeba basaleli ya Nzambe. Na esika ya kosala bongo, ntoma Paulo akomaki mpo na mosanganani mokomoko ya ekólo wana ya sika boye: “Kokatama ngenga na ye ezali oyo ya motema na elimo.”—Rom. 2:29.

² Basangani ya liboso ya ekólo ya sika ya Nzambe ezalaki bantoma mpe bayekoli ya Kristo koleka nkama oyo bayanganaki elongo na shambre moko ya likoló na Yerusaleme. (Mis. 1:12-15) Elimo santu ekitelaki bato yango, mpe esalaki ete bákóma bana ya Nzambe oyo batyami mafuta na elimo. (Rom. 8:15, 16; 2 Ko. 1:21) Yango emonisaki polele ete kondimana ya sika ebandaki mosala, mpe Kristo azalaki moyokanisi na yango mpe esalemaki na nzela ya makila na ye. (Luka 22:20; **tángá Baebre 9:15.**) Na yango, bayekoli yango bakómaki basangani ya ekólo ya Yehova ya sika, bato na ye ya sika. Elimo santu esalisaki bango básakola na minoko ndenge na ndenge oyo ezalaki

1, 2. Mbongwana nini esalemaki na Pantekote ya mobu 33 T.B., mpe banani bakómaki bato ya ekólo ya Yehova ya sika? (Tala elilingi ya ebandeli.)

OKOKI KOPESA EYANO?

Banani bakómaki bato ya sika ya Yehova na siekle ya liboso?

Ndenge nini bakristo ya solo basengelaki komimonisa “libota moko mpo na nkombo ya [Yehova]”?

Banani bazali bato ya Yehova lelo oyo, mpe “bampate mosusu” basengeli kosala nini mpo bábatelama na “bolozu monene”?

Ntoma Petro asakwelaki Korneyi mpe bato ya ndako na ye
(Talá paragafe 5)

kolobama na Bayuda mpe baprozélite oyo bautaki na ampire ya Roma mobimba mpe bayaki na Yerusaleme mpo na fêti ya bapɔɔ ya Bayuda, to Pantekote. Bato yango bayokaki mpe bakangaki ntina na minoko na bango “makambo minene ya Nzambe” oyo bakristo to bana wana ya Nzambe oyo batyamaki mafuta na elimo basakolaki.—Mis. 2:1-11.

BATO YA SIKA YA NZAMBE

³ Yehova asalelaki ntoma Petro mpo afungwela Bayuda ná baprozélite nzela ya kokóma basangani ya ekólo wana oyo ebotamaki, lisangá ya bokristo. Na moko-lo ya Pantekote, ntoma Petro ayebisaki na mpiko nyonso Bayuda ete basengeli kondimela Yesu, moto oyo bango “babakaki ye na nzete,” mpo “Nzambe akómisi ye Nkolo mpe Kristo.” Ntango bato batunaki soki basengeli kosala nini, ntoma Petro ayanolaki bango ete: “Bóbongola mitema, mpe mokomoko na bino abatisama na nkombo ya Yesu Kristo mpo masumu na bino elimbisama, mpe bokozwa likabo ya ofele ya elimo santu.” (Mis. 2:22, 23, 36-38) Mokolo wana, bato soki 3 000 babaki-

3-5. (a) Na mokolo ya Pantekote, ntoma Petro ayebisaki Bayuda nini? (b) Makambo nini oyo elandanaki, oyo esalaki ete ekólo ya sika ya Yehova ekola na bambula na yango ya ebandeli?

samaki na ekólo ya sika ya Yisraele ya elimo. (Mis. 2:41) Na nsima, molende oyo bantoma bamonisaki na mosala ya kosa-kola ekobaki kobota mbuma mingi. (Mis. 6:7) Ekólo wana ya sika ekobaki kokola.

⁴ Na nsima, basakwelaki mpe Basamaria, mpe matomba emonanaki. Filipe, mopalanganisi ya nsango malamú abatisaki mingi na bango, kasi bazwaki mbala moko te elimo santu. Lisangani ya mikóló-bakambi na Yerusaleme etindaki ntoma Petro ná Yoane epai ya Basamaria wana oyo babongwanaki, mpe “batyelaki bango maboko, mpe babandaki kozwa elimo santu.” (Mis. 8:5, 6, 14-17) Yango wana, Basamaria yango bakómaki mpe bakristo oyo batyami mafuta na elimo mpe basangani ya Yisraele ya elimo.

⁵ Na mobu 36 T.B., Yehova asalelaki lisusu ntoma Petro mpo na kofungwela basusu porte ya kokota na ekólo ya sika ya Yisraele ya elimo. Likambo yango esalemaki ntango asakwelaki Korneyi, moko-nzi moko ya basoda Moroma, bandeko na ye mpe baninga na ye. (Mis. 10:22, 24, 34, 35) Biblia elobi ete: ‘Wana Petro azalaki naino koloba, elimo santu ekitelaki baoyo nyonso [oyo bazalaki Bayuda te] bazalaki koyoka liloba yango. Mpe bato ya sembo oyo bayaki elongo na Petro oyo bazalaki bamoko ya baoyo bakatamá ngenga bakamwaki, mpo likabo ya ofele ya elimo santu ezalaki kosopama likoló ya bato ya bikólo.’ (Mis. 10:44, 45) Kobanda na ntango wana, bato oyo bazalaki Bayuda te, oyo bakatamaki ngenga te, bazwaki libaku ya kokota na Yisraele ya elimo.

“EKÓLO MOKO MPO NA NKOMBO NA YE”

⁶ Na likita moko ya lisangani ya mikóló-bakambi ya bakristo ya siekle ya liboso oyo esalemaki na mobu 49 T.B., moyekoli Yakobo alobaki boye: “Simeone [Petro] ayebisi malamumalamu ndenge

6, 7. Na makambo nini basangani ya ekólo ya sika basengelaki kosala lokola “ekólo moko mpo na nkombo ya [Yehova,]” mpe kino wapi basalaki yango?

Nzambe abalolaki likebi na ye mpo na mbala ya liboso epai ya bikólo mpo na kobimisa uta na yango ekólo moko mpo na nkombo na ye.” (Mis. 15:14) Ekólo wana ya sika oyo ezalaki komema nkombo ya Yehova esangisaki bandimi oyo bazalaki Bayuda mpe oyo bazalaki Bayuda te. (Rom. 11:25, 26a) Na nsima, ntoma Petro akomaki ete: “Liboso bozalaki bato ya Nzambe te, kasi sikoyo bozali bato na ye.” Ntoma Petro alobelaki mokumba na bango na maloba oyo: “Bino bozali ‘libota oyo eponami, bonganga-nzambe ya boko-nzi, ekólo moko mosantu, bato oyo base-ngeli kozala eloko ya Nzambe mpenza, mpo bósakola bizaleli malamú’ ya moto oyo abengaki bino bólongwa na molili bó-kota na pole na ye ya kokamwa.” (1 Pe. 2: 9, 10) Basengelaki kosanzola mpenza ye oyo bango bazali komonisa mpe kokumisa nkombo na ye na miso ya bato nyonso. Basengelaki kozala batatoli ya molende mpo na Yehova, Moyangeli ya molóngó mobimba.

⁷ Ndenge kaka ezalaki mpo na Bayisraele ya mosuni, basangani ya Yisraele ya elimo basengelaki kozala baoyo Yehova akobenga “bato oyo nasalá mpo na ngai moko, mpo báyebeba lisanzoli na ngai.” (Yis. 43:21) Lokola batondolaki mpenza mateya ya banzambe ya lokuta oyo bato bazalaki kosambela na ntango wana, bakristo wana ya siekle ya liboso basakolaki na mpiko nyonso ete Yehova azali Nzambe kaka moko ya solo. (1 Tes. 1:9) Bapesaki litatoli mpo na Yehova mpe Yesu “na Yerusaleme mpe na Yudea mobimba mpe na Samaria mpe tii na esika eleki mpenza mosika na mabele.”—Mis. 1:8; Kol. 1:23.

⁸ Moko ya basangani ya mpiko ya “ekólo moko mpo na nkombo ya [Yehova]” ezalaki ntoma Paulo. Ntango azalaki liboso ya bato ya filozofi, alobelaki na mpiko nyonso boyangeli ya Yehova. Alobaki

8. Likebisi nini ntoma Paulo apesaki bato ya ekólo ya Nzambe na siekle ya liboso?

boyé: “Nzambe oyo asalá mokili mpe biloko nyonso oyo ezali na kati na yango, lokola azali—ndenge Ye oyo azali—Nkolo ya likoló mpe ya mabele.” (Mis. 17:18, 23-25) Na nsuka ya mobembo na ye ya misato ya misionere, ntoma Paulo akebisaki basangani ya ekólo moko mpo na nkombo ya Nzambe boyé: “Nayebi ete nsima ya koke-nde na ngai, bambwa mabe ya zamba bakokota na kati na bino mpe bakosalela etonga makambo na boboto te, mpe na kati na bino mpenza, mibali bakobima mpe bakoloba makambo ya mbilingambilinga mpo na kobenda bayekoli bálanda bango.” (Mis. 20:29, 30) Lipengwi wana oyo esakolamaki, emonanaki na nsuka ya siekle ya liboso.—1 Yoa. 2:18, 19.

⁹ Nsima ya liwa ya bantoma, lipengwi yango ekolaki mpe ebimisaki mangomba ya bokristo. Na esika bámimonisa “ekólo moko mpo na nkombo ya [Yehova],” bapengwi wana balongolaki kutu nkombo ya Nzambe na ebele ya mabongoli na bango ya Biblia. Bakómaki kosala milulu ya bapakano mpe bakómaki kobebisa lokumu ya Nzambe na mateya oyo euti na Makomami te, na ndakisa oyo babengaki “bitumba mosantu,” mpe etamboli na bango ya mbindo. Atako bongo, na boumeli ya basiekle, Yehova azalaki kaka na mwa basambeli ya sembo na mabele, kasi babongisamaki te na “ekólo moko mpo na nkombo na ye.”

EKÓLO YA BATO YA NZAMBE EBOTAMI LISUSU

¹⁰ Na ndakisa na ye ya blé mpe matiti mabe, Yesu asakolaki eleko moko ya butu ya elimo oyo ekomema na lipengwi. Alobaki ete “ntango bato balalaki mpongi,” Zabolo alonaki matiti mabe na katikati ya

9. Na oyo etali “ekólo moko mpo na nkombo ya [Yehova],” likambo nini esalemaki nsima ya liwa ya bantoma?

10, 11. (a) Yesu asakolaki nini na ndakisa na ye ya blé mpe matiti mabe? (b) Ndenge nini ndakisa wana ya Yesu ekokisamaki nsima ya mobu 1914, mpe litomba nini emonanaki?

Na boumeli ya “bolozi monene,” ekosengela tóyanganaka ntango nyonso na masangá na biso

(Talá paragrafe 16-18)

blé ya elanga oyo mwana ya moto alonaki mboto ya blé. Yango nyonso mibale esengelaki kokola elongo tii na “bosukisi ya makambo ya ntango.” Yesu alimbolaki ete “milona ya malamú” elimboli “bana ya bokonzi” mpe ete “matiti mabe” ezali “bana ya moto mabe.” Na ntango ya nsuka, mwana ya moto akotinda “babukimbuma,” elingi koloba baanzelu, mpo na kokabola blé ya elilingi ná matiti mabe. Bana ya Bokonzi bakoyanganisama. (Mat. 13:24-30, 36-43) Ndenge nini likambo yango esalemaki, mpe ndenge nini yango esalaki ete Yehova azala lisusu na etuluku moko oyo ebongisami ya basambeli awa na mabele?

¹¹ “Bosukisi ya makambo ya ntango” ebandaki na mobu 1914. Na boumeli ya etumba oyo endongbanaki na mbula yango, mwa nkóto ya bakristo oyo batyami mafuta na elimo, “bana ya Bokonzi,” bazalaki naino na boombo ya Babilone Mone ne na ndenge ya elimo. Na mobu 1919, Yehova asikolaki bango, amonisaki polele bokeseni oyo ezali kati na bango mpe “matiti mabe” to bakristo ya lokuta. Ayannganisaki “bana ya Bokonzi” mpe bakó-

maki ekólo oyo ebongisami, mpo na kokokisama ya esakweli oyo ya Yisaya ete: “Mokili ekobotama na mpasi ya kobota nde na mokolo moko? To ekólo ekobotama nde na mbala moko? Mpo Siona akómaki na mpasi ya kobota mpe lisusu aboti bana na ye.” (Yis. 66:8) Siona, ebongiseli ya Yehova ya bikelamu ya elimo, ebimisi bana na yango, bakristo oyo batyami mafuta na elimo mpe ebongisi bango na ekólo moko.

¹² Ndenge moko na bakristo ya siekle ya liboso, “bana ya Bokonzi” oyo batyamaki mafuta na elimo basengelaki kozala batatoli ya Yehova. (**Tángá Yisaya 43:1, 10, 11.**) Mpo na yango, basengelaki kokesana na bato mosusu na nzela ya etamboli na bango ya bokristo mpe na mosala ya kosakola “nsango malamú oyo ya bokonzi . . . mpo ezala litatoli na bikólo nyonso.” (Mat. 24:14; Flp. 2:15) Na ndenge yango, bamemi bato ebele, bamilio mpenza, mpo ete bámonana bayengebene na miso ya Yehova.—**Tángá Danye 12:3.**

12. Ndenge nini bakristo oyo batyami mafuta na elimo bamonisi lelo ete bazali “ekólo moko mpo na nkombo ya [Yehova]”?

“TOKOKENDE NA BINO”

¹³ Na lisolo oyo eleki, tomoni ete na Yisraele ya kala, bapaya bakokaki kosambela Yehova ndenge andimaka, kasi bapaya yango basengelaki kosangana ná libota oyo Nzambe asalaki na yango kondimana. (1 Bak. 8:41-43) Ndenge moko lelo, baoyo bazali te Bayisraele ya elimo, basengeli kosangana ná ekólo ya Yehova, “bana ya Bokonzi,” to Batatoli ya Yehova oyo batyami mafuta na elimo.

¹⁴ Basakoli mibale ya ntango ya kala basakolaki ete ebele ya bato bakosopana mpo na kosambela Yehova elongo na ekólo na ye. Yisaya asakolaki ete: “Bato mingi ya bikólo bakokende mpe bakoloba ete ‘bóya, tómata na ngomba ya Yehova, na ndako ya Nzambe ya Yakobo; mpe akolakis biso banzela na ye, mpe tokotambola na banzela na ye.’ Mpo mobeko ekobima na Siona, mpe liloba ya Yehova na Yerusaleme.” (Yis. 2:2, 3) Ndenge moko, mosakoli Zekaria asakolaki ete “bato ya bikólo mingi mpe bikólo ya nguya bakoya mpenza koluka Yehova ya mampinga na Yerusaleme mpe kokitisa Yehova motema.” Alobelaki bango lokola “bato zomi ya minoko nyonso ya bikólo” oyo, na ndenge ya elilingi, basengelaki kosimba elamba ya Moyisraele ya elimo, mpe bakoloba ete: “Tokokende na bino, mpo toyoki ete Nzambe azali na bino.”—Zek. 8:20-23.

¹⁵ “Bampate mosusu” ‘bakendeke ná’ Bayisraele ya elimo na mosala ya kosakola nsango malamumu ya Bokonzi. (Mrk. 13:10) Bakómi eteni moko ya ekólo ya Nzambe, “etonga kaka moko” ná bakristo oyo batyami mafuta na elimo, na nse ya litambwisi ya Kristo Yesu, “mobateli ya mpate oyo aleki malamumu.”—**Tángá Yoane 10:14-16.**

13, 14. Mpo na kosambela mpe kosalela Yehova na ndenge oyo andimaka, baoyo bazali te Bayisraele ya elimo basengeli kosala nini, mpe ndenge nini Biblia esakolaki yango?

15. Na mosala nini “bampate mosusu” ‘bakendeke ná’ Bayisraele ya elimo?

ZWÁ LIBATELI ELONGO NA EKÓLO YA YEHOVA

¹⁶ Nsima ya kobomama ya Babilone Monene, makambo ekokómela basaleli ya Yehova yombe. Na ntango yango tokozala na mposa ya libateli ya Yehova mpo na kobika. Na ntango oyo ye moko aponi, Yehova akotambwisa makambo awa na mabele, mpe yango ekosala ete báluka kobundisa basaleli na ye. Matumoli wana nde ekobandisa eteni ya nsuka ya “bolózi monene,” to Armagedone. (Mat. 24:21; Ezk. 38:2-4) Na ntango wana, Goge akobundisa “bato oyo bayanganisami uta na bikólo,” elingi koloba basaleli ya Yehova. (Ezk. 38:10-12) Likambo wana ekozala elembo oyo ekomonisa bitumbu oyo Yehova akopesa Goge ná bato na ye. Yehova akomonisa bonene ya boyangeli na ye mpe akosantisa nkombo na ye, mpo alobi ete: “Nakomitombola mpenza . . . nakomiyebisa na miso ya bikólo mingi; mpe bakoyeba mpenza ete nazali Yehova.”—Ezk. 38:18-23.

¹⁷ Ntango Goge akobanda kotumola basaleli ya Nzambe, Yehova akoyebisa basaleli na ye boye: “Kende, yo ekólo ya bato na ngai, kotá na bashambre na yo ya kati, mpe kangá baporte na yo. Omibomba kaka mpo na mwa ntango kino makaneli ekoleka.” (Yis. 26:20) Na ntango wana ya yikiyiki, Yehova akopesa biso malako oyo ebongi, mpe ‘bashambre ya kati’ ekoki mbala mosusu kozala masangá na biso.

¹⁸ Kasi, soki tolingi kobatelama na bolózi monene, tosengeli kondima ete Yehova azali na bato to ekólo awa na mabele mpe abongisi yango na masangá. Tosengeli kokoba kozala na ngambo na bango mpe koyanganaka ntango nyonso na masangá na biso. Na motema na biso mobimba, tósangana na mokomi ya nzembo, mpo na kosakola ete: “Lobiko ezali ya Yehova. Lipamboli na yo ezali likoló ya bato na yo.”—Nz. 3:8.

16. Ndenge nini Yehova akobandisa eteni ya nsuka ya “bolózi monene”?

17, 18. (a) Ntango Goge akoindisela basaleli ya Yehova, malako nini bakozwa? (b) Soki tolingi libateli ya Yehova, tosengeli kosala nini?

Ndenge nini bankulutu mpe basaleli na misala batyamaka na lisangá mokomoko?

■ Na siekle ya liboso ya T.B., ntoma Paulo ayebisaki bankulutu ya Efese ete: “Bókeba mpo na bino moko mpe mpo na etonga mobimba, oyo *elimo santu etye bino* bakengeli na kati na yango, mpo na kobatela lisangá ya Nzambe, oyo ye asombaki na makila ya Mwana na ye moko.” (Mis. 20:28) Mosala nini elimo santu ekokisaka lelo na likambo etali kotyama ya bankulutu mpe basaleli na misala?

Ya liboso, elimo santu etindaki bakomi ya Biblia bakoma masengami ya bankulutu mpe basaleli na misala. Mokapo ya 1 Timote 3:1-7 etángi masengami 16 ya bankulutu. Masengami mosusu ezali na mikapo lokola Tito 1:5-9 mpe Yakobo 3:17, 18. Masengami mpo na basaleli na misala ezali na 1 Timote 3:8-10, 12, 13. Ya mibale, baoyo bapesaka bankombo ya bandeko mpo na kozwa mikumba mpe baoyo batyaka bango babondelaka mpo na kosenga elimo ya Yehova mpo etambwisa bango ntango bazali kotalela masengami mpo na koyeba soki ndeko akokisi masengami na ndenge esengeli. Ya misato, ndeko oyo bazali kopesa nkombo mpo na kozwa mikumba, asengeli komonisa mbuma ya elimo santu ya Nzambe na bomoi na ye. (Gal. 5:22, 23) Na yango, elimo santu ya Nzambe esalaka mpenza mosala na makambo nyonso oyo etali kozwa mikumba.

Kasi, nani mpenza atyaka bandeko yango? Kala, bankombo nyonso ya bandeko oyo basengeli kokóma bankulutu to basaleli na misala ezalaki kotindama na biro ya filiale ya mboka wana. Kuna, bandeko oyo Lisangani ya Mikóló-Bakambi etyá bazalaki kotalela lisusu bandeko wana oyo basengeli kozwa mikumba mpo na kondima baoyo bakokisi mpenza masengami. Na nsima, biro ya filiale ezalaki kotindela lisangani ya bankulutu formilere. Bankulutu na ngala na bango, bakoyebisa bandeko oyo bazwi mikumba ete bandimami mpo na mokumba boye to boye, mpe baktuna bango soki balingi to bandimi mokumba yango. Na nsuka, liyebisi ezalaki kopesama na lisangá.

Kasi ndenge nini kotyama ya bankulutu mpe basaleli na misala ezalaki kosalema na siekle ya liboso? Na bantango mosusu, bantoma batyaki mbala moko bato mosusu na mikumba, na ndakisa ntango batyaki mibali nsambo mpo na básala mosala ya kokabolela basi oyo mibali bakufá bilei mokolo na mokolo. (Mis. 6:1-6) Ekoki kozala mbala mosusu ete mibali yango batyamaki liboso lokola bankulutu, liboso ete bábakisela bango mokumba oyo.

Atako Makomami elimboli te makambo nyonso na ndenge koponama ya bankulutu ezalaki kosalema na ntango wana, kasi tomoni mwa likanisi

Bankulutu bazali kotalela elongo na mokengeli ya zongazonga soki ndeko moko akokisi masengami ya Biblia (Malawi)

ndenge ezalaki kosalema. Ntango ntoma Paulo ná Barnabasi bautaki na mobembo na bango ya liboso lokola bamisionere mpe bazalaki kozonga, Biblia eyebisi biso ete: “*Batyelaki bango bankulutu* na lisangá moko na moko mpe, babondelaki mpe bakilaki bilei, bapesaki bango na maboko ya Yehova oyo bango bandimelaki.” (Mis. 14:23) Bambula na nsima, ntoma Paulo akomelaki Tito, moninga na ye ya mobembo ete: “Natikaki yo na Krete mpo na ntina oyo: osembola makambo oyo ezali kotambola malamumu te mpe *otya bankulutu* na engumba mokomoko, ndenge napesaki yo mitindo.” (Tito 1:5) Ndenge moko, Timote oyo atambolaki mingi ná ntoma Paulo, azwaki mpe mokumba ya ndenge wana. (1 Tim. 5:22) Na yango, emonani polele ete bakengeli batamboli nde bazalaki kotya bandeko yango, kasi te bantoma mpe mikóló ya Yerusalem.

Na likanisi wana ya Biblia na motó, Lisangani ya Mikóló-Bakambi ya Batatoli ya Yehova ebongoli lolenge oyo bankulutu mpe basaleli na misala bazali koponama. Kobanda mokolo ya 01/09/2014, bankulutu ná basaleli na misala bakobanda kotyama boye: Mokengeli mokomoko ya zongazonga akobanda kotalela malamumalamu bankombo ya bandeko oyo bapesi ye na zongazonga na ye mpe akoluka koyeba bandeko yango malamumu ntango ayei kotala lisangá, kobima ná bango na mosala ya kosakola, soki likoki ezali. Nsima ya kotalela bankombo yango elongo na bankulutu ya lisangá, mokengeli ya zongazonga nde azali na mokumba ya kotya bankulutu mpe basaleli na misala na zongazonga na ye. Na ndenge yango, ebongiseli oyo eyokani mpenza na oyo ya siekle ya liboso.

Kasi, nani akokisaka mikumba ndenge na ndenge na likambo yango? Lokola momeseno, mokumba ya libosoliboso ya “moombo ya sembo mpe ya mayele” ezali ya kopesa bato ya ndako bilei. (Mat. 24:45-47) Yango esangisi mpe kolukaluka na Makomami na lisalisi ya elimo santu, mpo na koyeba ndenge ya kosalela mitinda ya Biblia na bomoi ya mokristo mpe lolenge oyo masangá esengeli kotambwisama na mokili mobimba. Batyaka mpe bakengeli nyonso ya zongazonga mpe bandeko ya Komite ya filiale. Na ngala na yango, biro ya filiale mokomoko esalisaka mpo ete malako yango esalelama. Lisangani mokomoko ya bankulutu ezali na mokumba monene ya kotalela malamumalamu

MIKUMBA YA BAOYO BATYAKA BANDEKO NA MIKUMBA

LISANGANI YA MIKÓLÓ-BAKAMBI:

Elakisaka lolenge malamumu ya kosalela mitinda ya Biblia mpe lolenge oyo masangá esengeli kobongisama. Etyaka mpe bakengeli ya zongazonga mpe bandeko ya Komite ya filiale.

BIRO YA FILIALE:

Esungaka mpenza mpo ete malako ya Lisangani ya Mikóló-Bakambi esalelama.

LISANGANI YA BANKULUTU:

Batalelaka malamumalamu bandeko oyo balingi kopesa bankombo na bango mpo na kozwa mikumba na boyokani ya masengami oyo ezali na Makomami.

BAKENGELI YA ZONGAZONGA:

Batalelaka malamumalamu mpe na libondeli bankombo ya bandeko oyo bankulutu bapesi mpe na nsima batyaka bandeko oyo bakokisi masengami.

BAOYO BANKOMBO NA BANGO EPESAMI MPO NA MIKUMBA:

Basengeli komonisa mbuma ya elimo mpe kokisa masengami ya Makomami.

bandeko oyo balingi kopesa bankombo na bango mpo na kozwa mikumba na lisangá na boyokani ya masengami oyo ezali na Makomami. Mpe mokengeli mokomoko ya zongazonga azali na mokumba monene ya kotalela malamumalamu mpe na libondeli bankombo ya bandeko oyo bankulutu ya zongazonga na ye bapesi mpe kotya bandeko mibali oyo bakokisi masengami.

Soki tokangi mpenza ntina ndenge bandeko oyo bazali kozwa mikumba batyamaka, tokozala na botondi mingi na mokumba oyo elimo santu ekokisaka na likambo yango. Na nsuka, tokotyela bandeko oyo batyami bankulutu na masangá na biso motema mpe tokotosa bango.—Ebr. 13:7, 17.

Batatoli mibale oyo Emoniseli mokapo ya 11 elobeli ezali banani?

■ Mokanda ya Emoniseli 11:3 elobeli batatoli mibale oyo basengelaki kosakola mpo na mikolo 1260. Na nsima, lisolo yango elobi ete nyama mabe mpenza “akolonga mpe akoboma bango.” Kasi, nsima ya “mikolo misato ná ndambo,” batatoli yango mibale basengelaki kozonga lisusu na bomoi, mpe bato nyonso oyo bakotala, basengelaki kobanga makasi.—Em. 11:7, 11.

Batatoli yango mibale ezali banani? Makambo oyo elobelami na lisolo yango esalisi biso tóyeba bango. Ya liboso, Biblia emonisi biso ete bazali “nzete mibale ya olive mpe bitelemiselo ya miinda mibale.” (Em. 11:4) Yango esalisi biso tímikundola etelemiselo ya mwinda mpe nzete mibale ya olive oyo esakweli ya Zekaria elobeli. Biblia emonisi ete banzete yango ya olive ezali elilingi ya “bato mibale oyo batyami mafuta,” elingi koloba, guverneré Zerubabele mpe nganga-nzambe monene Yosua, oyo “bazali kotelema pene na Nkolo ya mabele mobimba.” (Zek. 4: 1-3, 14) Ya mibale, Biblia emonisi ete batatoli yango bazali kosala bilembo lokola oyo Moize ná Eliya basalaki.—Kokanisá Emoniseli 11:5, 6 ná Mitángo 16: 1-7, 28-35 mpe 1 Bakonzi 17:1; 18:41-45.

Bokokani nini ezali na kati ya mikapo yango? Mokapo mokomoko ezali kolobela lisolo ya basaleli ya Nzambe oyo batyamaki mafuta na elimo oyo bazalaki *kotambwisa makambo* na ntango ya mpasi mpenza. Na yango, mpo na kokokisama ya Emoniseli mokapo 11, *bandeko oyo batyami mafuta na elimo oyo bazalaki kotambwisa makambo* na ntango oyo Bokonzi ya Nzambe etyamaki kuna na likoló na mobu 1914, basakolaki na “ngoto” mbula misato na ndambo.

Nsima ya kosakola na ngoto, bakristo wana oyo batyami mafuta na elimo, na ndenge ya elilingi babomamaki ntango batyaki bango na boloko mpo na mwa ntango mokuse, elingi koloba *mikolo* misato ná ndambo ya elilingi. Banguna ya basaleli ya Nzambe bamonaki lokola mosala ya basaleli yango ekufaki, mpe likambo yango esepelisaki bango mingi.—Em. 11:8-10.

Kasi, maloba ya esakweli ekokisamaki mpo na nsuka ya mikolo misato ná ndambo, batatoli mibale

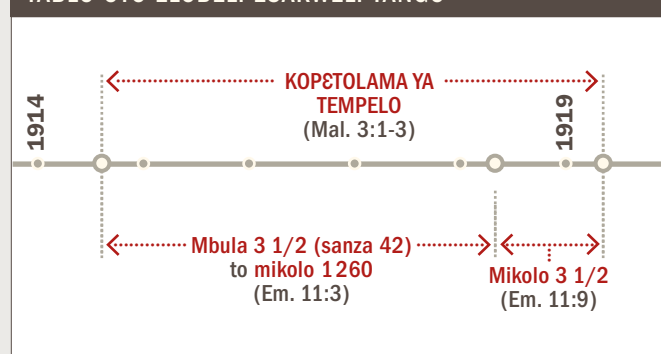
wana bazongaki lisusu na bomoi. Bakristo wana oyo batyami mafuta na elimo babimisamaki na boloko mpe na nzela ya Nkolo na bango Yesu Kristo, Nzambe apesaki baoyo batikalaki sembo mokumba moko ya ntina mingi. Na mobu 1919, bazalaki na kati ya baoyo batyamaki mpo na kosala lokola “moombo ya sembo mpe ya mayele” mpo na kokokisa bamposa ya elimo ya basaleli ya Nzambe na boumeli ya mikolo ya nsuka.—Mat. 24:45-47; Em. 11:11, 12.

Likambo ya esengo, Emoniseli 11:1, 2 eyokanisi makambo yango na ntango oyo tempelo ya elimo esengelaki kotalelama. Malaki mokapo 3 elobeli mpe eleko yango ya kotalelama ya tempelo ya elimo, mpe nsima esengelaki kozala ntango ya kopetolama. (Mal. 3:1-4) Ntango boni kotalelama mpe kopetolama yango esalaki? Ebandaki na mobu 1914 tii na katikati ya mobu 1919. Eleko yango esangisi mikolo 1260 (sanza 42) mpe mikolo misato ná ndambo ya elilingi oyo Emoniseli mokapo 11 elobeli.

Tozali mpenza kosepela ete Yehova azwaki bibongiseli mpo ete mosala ya kopetola tempelo yango ya elimo epetola bato oyo bazali na misala ya malamumu! (Tito 2:14) Lisusu, tozali mpenza na botondi mpo na ndakisa oyo bandeko wana ya sembo oyo batyami mafuta na elimo, oyo batambwisaki makamambo na ntango wana ya mpasi bamonisaki mpe na ndenge yango basalaki lokola batatoli mibale ya elilingi.*

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá *Linángi ya Mosenzeli* ya 15/07/2013, na lokasa 23, paragafe 12.

TABLO OYO ELOBELI ESAKWELI YANGO

Moi ebimi na Japon

MOKOLO ya 6 sanza ya libwa 1926, *pèlerin* (mokengeli-motamboli) moko oyo azalaki moto ya Japon oyo abotamaki na États-Unis azongaki na Japon kosala lokola misionere. Kuna, moto kaka moko oyo azalaki kotángá zulunalo *Linóngi ya Mosenzeli*, mpe abandisaki etuluku moko ya koyekola Biblia na Kobe nde azalaki kozela ye. Bayekoli ya Biblia basalaki liyangani na bango ya liboso mokolo ya 2 sanza ya liboso 1927 na engumba yango. Bato nyonso oyo bayanganaki bazalaki 36 mpe bato mwambe bazwaki batisimo. Makambo ebandaki malamu mpenza, kasi ndenge nini mwa etuluku wana ekokaki kosakwela bato milio 60 ya Japon mpo bámona pole ya solo?

Na sanza ya mitano 1927, bayekoli ya Biblia ya molende babandaki kampanye ya kopesa litatoli na ndenge ya koyokisaka bato badiskur ya masolo ya Biblia. Mpo na diskur ya liboso, oyo esalemaki na Osaka, bandeko babambaki bapapye mpe mwa biteni ya bilamba na engumba mobimba mpe batindaki nkasa ya libyangi 3000 epai ya bato minene. Bakabolaki nkasa ya libyangi 150 000 mpe basalaki piblisite ya diskur na bazulunalo ya minene ya Osaka mpe bapesaki mbongo mpo bátya motó ya likambo ya diskur na batike ya engbunduka. Bapesaki mbongo mpo na batike 400 000. Mokolo moko liboso ya diskur, baavio mibale etambolaki engumba mobimba mpe epanzaki nkasa ya libyangi 100 000. Bato soki 2300 batondaki na ndako moko na Osaka Asahi mpo na koyoka diskur oyo ezalaki na motó ya likambo ete "Bokonzi ya Nzambe ekómi pene." Eengelaki koyebisa bato soki nkóto moko bákende mpo bisika ezalaki te. Nsima ya diskur, bayanganani koleka 600 batikalaki; bazalaki kotuna mituna mpe bazalaki kopesa bango biyano. Na basanza oyo elandaki, badiskur ya Biblia ebandaki kopesama na Kyoto mpe na bingumba mosusu na westi ya Japon.

Na sanza ya zomi, 1927, bayekoli ya Biblia babongisaki badiskur na Tokyo. Na mbala oyo mpe, nkasa ya libyangi ekendeki epai ya bato minene, na ndakisa ministre-mokonzi, badepite, bato ya mangomba mpe bakonzi ya basoda. Babambaki bapapye na bifelo, basalaki piblisite na bazulunalo mpe bakabolaki nkasa ya libyangi 710 000, mpe bato nyonso oyo balandaki badiskur misato oyo esalemaki na mboka-mokonzi ya Japon bazalaki 4800.

Ndeko Katsuo ná Hagino Miura

Basalelaki nkasa ya libyangi mpo na diskur ya bato nyonso na Tokyo mpe bapanzaki yango na baavio na Osaka mobimba

BABONGISI-NZELA YA MOLENDE

Babongisi-nzela basalaki mosala moko ya ntina mpenza ya komemela bato nsango ya Bokonzi na bandako. Mobongisi-nzela moko na nkombo Matsue Ishii ná mobali na ye Jizo, oyo bazalaki na kati ya babongisi-nzela ya liboso ya Japon, basakolaki eteni monene mpenza (3/4) ya Japon, kobanda na Sapporo mosika na nordi ya Sendai, Tokyo, Yohohama, Nagoya, Osaka, Kyoto, Okayama mpe Tokushima. Ndeko Ishii ná ndeko mosusu ya mwasi ya mokóló na nkombo Sakiko Tanaka, balataki bakimono oyo elatamaka mokolo ya makamambo mine ne mpo na kokende kotala bakonzi ya guvernema. Moko na bango asengaki babuku *La Harpe de Dieu* mpe *Délivrance* 300 mpo atya yango na babibliotéke ya boloko.

Katsuo ná Hagino Miura bandimaki babuku oyo ndeko Ishii apesaki bango mpe bamonaki mbala moko ete bazwi solo. Bazwaki batisimo na mobu 1931 mpe

Yehu ya monene oyo babongisi-nzela motoba bazalaki kosalela

Mwa Yehu ya moke mpo na mibali mibale

bakómaki babongisi-nzela. Ekoki kozala ete Haruichi mpe Tane Yamada mpe ebele ya bandeko na bango mosusu, bayambaki nsango ya Bokonzi liboso ya mbula 1930. Ndeko Haruichi mpe Tane Yamada bakómaki babongisi-nzela, mpe mwana na bango ya mwasi, Yuki-ko, akendaki kosala na Betele ya Tokyo.

“BAYEHU”—YA MOKE MPE MONENE

Na ntango wana, mituka ezalaki ntalo makasi mpe banzela ezalaki mabe. Yango wana, ndeko Kazumi Minoura mpe babongisi-nzela mosusu ya bilenge basalelaki bashareti oyo ezalaki lokola ndako. Babengaki bashareti yango Bayehu, mpo na kolobela moto moko oyo azalaki komema likalo na vitesi makasi, mpe moto yango akómaki na nsima moko ya bakonzi ya Yisraele. (2 Bak. 10:15, 16) Bayehu misato ya minene ezalaki na bolai ya metre mibale na ndambo, bonene ya metre moko na ndambo mpe bosanda ya metre moko na ndambo mpe babongisi-nzela motoba bakokaki kolala na kati. Lisusu, biro ya filiale ya Japon esalaki Bayehu ya mike 11. Mwa Bayehu yango ezalaki na bashambre oyo mibali mibale bakokaki kolala na kati. Ndeko Kiichi Iwasaki, oyo asalisaki mpo na kosala Bayehu yango, alobi ete, “Yehu mokomoko ezalaki na hema na yango mpe ezalaki na bateri ya motuka oyo ekokaki kotinda kura mpo miinda epela.” Babongisi-nzela bazalaki kongengisa pole ya solo na Japon mobimba, bazalaki kopusa Bayehu, komatisa mpe kokitisa yango na bangomba mpe kokatisa yango na lobwaku ndenge na ndenge kobanda na nardi ya Hokkaido tii na Kyushu na sudi.

Mobongisi-nzela moko na nkombo Ikumatsu Ota alobaki boye: “Soki tokómi na engumba moko, tozalaki kotika Yehu na biso na bokula ya ebale to na esika

mosusu ya polele. Liboso, tozalaki kokende kokutana na bato minene ya engumba yango, mingimungi mibali, na ndakisa mokonzi ya engumba yango, mpe na nsima, tozalaki kokende na bandako ya bato mpo na kolakisa mikanda na biso. Soki tosilisi teritware wana, tozalaki kokende na engumba mosusu.”

Ezalaki “mokolo ya makambo mike” ntango etuluku wana ya bayekoli ya Biblia 36 na Kobe basalaki liyanganani na bango ya liboso. (Zek. 4:10) Kaka mbula mitano na nsima, na mobu 1932, babongisi-nzela mpe basakoli 103 ya Japon bapesaki lapolo ya mosala ete bakaboli babuku koleka 14 000. Lelo oyo, mosala ya kopesa litatoli ezali mpenza kosalema malamumu na bingumba oyo bato bazalaka mingi, mpe basakoli pene ya 220 000 bazali kongengisa pole na Japon mobimba.—Euti na Basuvenire ya makambo eleká na Japon.

Bililingi oyo Kiichi Iwasaki asalaki, mpe ye nde asalaki Bayehu na Betele ya Japon

